

KALANGYA

A DELVIDEKI MAGYAR KÜZMŰVELŐDÉSI SZÖVETSEG
IRODALMI ÉS KULTURÁLIS SZEMLEJE

SZERKESZTI: HERCEG J N OS

SZENTELEKY KORNÉL ÉS CSUKA ZOLTÁN ALAPÍTÁSA

1942 október

XI. évf. 10. szám

MUHI JÁNOS: Bácskai népszokások	431
MÉREI SÁNDOR: Igy megyek az ősz elé (vers), Fekete ég alól (vers), Ének a hegyen (vers)	434, 435, 436
Sz. SZIGETHY VILMOS: A hold-halász	437
BÁRDOSI NÉMETH JÁNOS: Juhász Gyula (vers)	445
BÁLINT SÁNDOR: A délmagyarországi bolgár népelet	446
CSUKA JÁNOS: Bunyevác kultúrtörékvések Bácskában	452
FEKETE LAJOS: Nyárutó (vers)	456
Dr FREY IMRE: A zentai csata emlékérmel	457
BODROGHY SZABOLCS: Az anyaföld tisztelete Bácskában	465

IRODALMI SZEMLE:

HERCEG JÁNOS: † Farkas Geiza. — SZALATNAI REZSŐ: Szlovákiai magyar irodalmi füzetek. — SZÖNYI KÁLMÁN: Koroda Miklós: Megvilágosított már. — BANÓ ISTVÁN: Szabó István: A magyarság életrajza. — BANÓ ISTVÁN: Fáy Aladár: A magyarság díszítő ösztöne. — BANÓ ISTVÁN: Erdei Ferenc: A magyar paraszttársadalom. — SZILY ERNŐ: Vámbéri Gusztáv: Hazatérők.

Megjelenik havonta
Egyes szám ára . . . 2.— P.
Előfizetés egész évre 24.— P.
félévre 12.— P.

Szerkesztőség: ZOMBOR
Budapesti szerkesztőség:
Csuka Zoltán,
Budapest, VII. Baross-tér 15

Bácskai népszokások

Szülőfalumban csak egy-két kiveszőben lévő népszokás mutatja, hogy régebben, — még egy emberöltővel ezelőtt is, hiszen az öregek még emlékeznek rá, — tökéletes közösségben élt a nép, egy volt örömében, bánatában, szórakozásában, s a munkában egyaránt. Ma mindenki magának él, magának dolgozik, magának örül és magának bánkódik. A mult században olyan erős szálak fűzték egymáshoz a falu lakóit, hogy egyetlen nagy családként éltek. A polgáriasodáson kívül alig találunk magyarázatot arra, hogy a régi közösségi szellem, amely hasznára volt a falu valamennyi polgárának, miért veszett ki annyira, hogy ma már csak jelképes alakjában lelhető fel.

Öreg moholi parasztok mesélik, hogy az ő gyerekkoruk idején még minden nagyobb mezőgazdasági munkát „móvában” végeztek. Móvában vetettek, arattak, ilyen együttes munkával szedték a kukoricát és így szüreteltek. Több csoport alakult ki és a csoport valamennyi tagja közösen végezte el a munkákat, sorban, egyik gazda földjétől a másikig. Ma már csak a kukoricafosztásnál és a szüretelésnél szokásos a móvázás, (ez a székely kalákához hasonló egymásonsegítés, amelyért nem jár fizetés, de becsületbeli kötelesség a végzett munkát hasonló munkával viszonzni) elvétve szántásnál, vagy kukoricatörésnél is alkalmazzák. A megmaradt szokások némileg elárulják, hogyan folyhatott le régen a móvázás, abban az időben, amikor még minden nagyobb munkát így végzett a falu.

Nem tartom véletlennek, hogy a móvázás éppen azoknál a munkáknál maradt szokásban, amelyeket késő ősszel kell végezni. Ma példátlan versengés folyik minden téren és a gazda igyekszik előbb elvégezni minden munkát, mint a szomszédja, mint a a többi gazda. Tavasztól őszig tart a termelési verseny, egyik móvás sem egyeznék bele abba, hogy ne az ő földjén kezdjék meg a közös munkát, ősszel azonban már elcsendesedik az élet. A kukoricafosztás olyan munka, amely elodázható napokra vagy akár hetekre is, kissé unalmas is és így jól jön ha nagyobb társaság verődik össze egy-egy udvarba és vidám beszélgetéssel, nótázással, no meg ivással, evéssel rövidítik meg az időt. A fiatalok versengenek egymással kinek szaporább a keze, az öregek pedig abban versengenek, ki tud érdekesebb történeteket a régi időkben.

Kukoricafosztáshoz rendszerint összejön az egész utca. Amikor az asszonyok elvégezték napi teendőiket, a férfiak ellátták a jószágot, a család apraja-nagyja átmegy ahhoz a szomszédhoz, aki

a mívásokat összehívta. Ezt a munkát rendszerint az asszonyok beszélük meg egymásközt, már jóelőre, ök készítük el a mívázás tervét olyképpen, hogy mindenkihez elegendő számú segítökéz jusson és ök gondoskodnak arról is, hogy a mívázó férfiak jól érezzék magukat. Vacsora után összeülnek a mívázók és a csillagos éjszaka alatt, vagy nagyobb pajtában, fedett folyosón, legtöbb esetben félszer alatt megkezdődik a munka. Az öregek külön ülnek és külön dolgoznak, ugyanígy a fiatalok és a gyerekek is. Megvitatják az időjárást, megtárgyalják kinek mennyi kukoricája termett, azután a rendszerint már nemdolgozó, hanem csak pipázó öregek, vagy gyermekét ajnározó öregasszonyok elkezdik a végtelen meséket. Míváról-mívára szállnak ezek a mesék évtizedek óta és a „szaladáskori“ (a 48-as szabadságharc ideje) mesék a legfrissebbek közül valók. Visszanyúlnak ezek a történetek évszázadokra és szájhagyományként örzik a régi idök eseményeit, természetesen lényegesen átalakított formában. A falusi nép csak a kezével dolgozik, az agya pihent és a fantázia szárnyán olykor egész regények születnek: színesek, képzeletdúsak, de mindig a föld és a föld fiai a tárgyak. Érdemes volna nálunk is összegyűjteni öket és megörízni az utók számára, mert a mívázás szokásának megszűnésével elveszhetnek, pedig értékes adalékok a nép lelkivilágának tanulmányozásához.

Amikor az öregek belefáradnak a mesébe, vagy egy-egy megható mese után csönd támad, a fiatalokból kitör a nótázó kedv és dalokkal üzük el a szemekre nehezödő álmod. Ha a munkát már megunták, táncraperdülnek a fiatalok és így maradnak együtt éjjelig-egy óráig. Közben a háziasszony pálinkával, főtt és sült kukoricával, pogácsával vendégeli meg a mívásokat. Így megy ez heteken keresztül egészen addig, amíg mindenki mindenkivel szemben nem róta le a kötelességét, „nem adta vissza a mívát. A mívázás elmúltával is rendszerint összejárnak a szomszédok és nagyobb társaságba verődve ütük el a dologtalan téli napok unalmát. A mívázás különben arra is jó, hogy itt összeszoknak a fiatalok, — ehhez az öregek is hozzásegítük öket — és minden mívázó társaságból kikerül egy-két új házaspár.

A szüretelést is mívában végzik. Közös öróvel gyorsan megy a munka, egy-kettőre kész a szüret. Ez annyiban különbözik a kukoricafosztás együttes elvégzésétől, hogy itt fokozottabb mértékben kerül előtérbe a vendéglátás. A szüretelőket napjában háromszor-négyszer csirkepaprikással, vagy sült szalonnával és rántottával vendégeli meg a gazdasszony, este pedig must mellett késő éjszakáig folyik a tánc és a nótaszó. Vannak olyan szüretelő mívások, akik a szüret végéig ki sem józanodnak.

Az elmondottaktól eltérő, sajátos módon míváznak a juhászok. Amióta a legelőket legnagyobb részt felszántották és a jószá-

got az év nagyobb felében a kamrából kell etetni, visszaesett a juhtenyésztés. Régebben, még a mult század végén is tízezerszámra tenyésztettek juhot, ma azonban már nincs több 10—15 juhásznái a falunkban. Egy-egy juhásznak 50—100 birkája van, holott két-háromannyit is kényelmesen megőrizhetne. Ez a körülmény szülte a juhászok sajátos mívázását. Ők „ügyeleti rendszert” vezettek be. Az egyik héten az egyik, a másikon a másik őrzi a mívások juhait. Így egy ember 5—6 munkáját elvégzi és a többiek más munkát vállalhatnak.

Ilyen a közösség a munkában. A szórakozásban sem maradt meg ennél több a régi közösségből. A fonóról a mai fiatalok jó része csak a népszínműrodalomból vagy az öregek meséjéből értesült. A „durindó” azonban Moholon és Péterrévén megmaradt eredeti formájában és olcsó szórakozást nyújt a fiatalságnak. Ezzel az ismeretlen eredetű, idegen hangzású szóval a népnyelv-kincs a fiatalok táncöszejövetelét jelöli meg. Olyanféle népi tánciskola ez, ahol a fiatalok tánctanár nélkül, egymástól tanulják el a tánc tudományt és ahol csak ősi magyar táncokat tanítanak. A modern táncok még nem férközhettek be a durindóba, vannak viszont olyan táncok, amelyeket a fiatalság csak itt táncol, „előkelőbb” helyen a „nagykocsmában”, pedig már szégyel. Serdülő legénykéek és lányok szórakozóhelye a durindó. A 10—12 éves lányok és 12—14 éves fiúk járnak ide, s ha legény vagy lánylány sorba jutottak, akkor már a nagykocsmába járnak. Farsangban a házaspárok is szoktak ilyen durindót csapni, amelynek azonban már páros bál a neve. A durindóban a zenét egy fekvőcitera szolgáltatja (ez a hangszer is kiveszőben van). Egyszerű, házilag könnyen elkészíthető hangszer ez, amelyet az öregek közül majdmindenki el tud készíteni. Ez a falusi házak zongorája, nem kell hozzá nagy tudomány, hangjegyismeret, vagy egyéb, minden jobb-fülű legényke már a durindózás ideje alatt megtanul rajta játszani. A durindóba nincs belépődíj, a zenésznek azonban fizetni kell. Ez sajátos módon történik. A citerás mindaddig nem kezdi meg a zenélést, amíg valaki nem „rendel” nótát. Tíz-húsz fillér a nóta ára. Ha megindul a tánc, 10—20 fillérért a citerás beszünteti a zenét. Ebből a beszüntetésből és újrakezdésből tevődik össze a jövedelme. A zene beszüntetéséért ugyanis azért szoktak fizetni, mert a durindó illetana szerint tilos a leányt tánc közben elkérni. Ha tehát valamelyik fiú a kiválasztottjával akar táncolni, akinek a felkérésénél mások megelőzték, vagy nem akarja, hogy a leány partnerével táncoljon, egyszerűen „leállítja” a zenét, mire elkérheti a leányt. Természetesen azért, hogy a tánc újból meginduljon, ismét fizetni kell. Aprópénzekbe kerül csak, de a pelyhedző állú legénykéek megmutathatják, hogy ki a legény a gáton, kinek az akarata érvényesüljön, ami nagy szó a faluban.

A durindót vasárnap vagy ünnep délutánonként rendezik meg és vacsoraidőig tart. Ősztől-tavaszig durindóznak a fiatalok és ezalatt az idő alatt ez az egyetlen szórakozásuk. A házaspárok durindója annyiban különbözik a fiatalokétól, hogy ott szeszestalt is fogyasztanak és estétől reggelig szokott tartani.

A legények őszi és téli szórakozása, hogy csoportokba verődve harmonikával és nótaszóval végigjárják a falut és elmennek a csoport minden tagjának „szeretőjéhez”, ahol egy-két negyedórát szórakoznak, majd mőváznak tovább. Ezt is mővázásnak hívják. Régebben a durindó is mővázás volt, s minden alkalommal más-más háznál tartották meg, ma azonban rendszerint a citerás háznál vigadnak egész télen.

Az idősebbek együttes szórakozása a „beszélgetés”. Ez gyűjtőfogalom és ezalatt nemcsak a szószertint vett beszélgetést értik, hanem olyasvalamit, mint a fonó, vagy a móva.

Esténként sorban más-más háznál tartanak összejövetelet. Négy-öt, néha tíz házaspár jön össze, hogy megrövidítse a téli esték unalmát. A házigazda pálinkával, vagy borral traktálja vendégeit, a háziasszony pedig tökmaggal, sülttökkel, vagy pogácsával kedveskedik nekik. Az asszonyok kötést vagy foltoznivalót visznek magukkal és szorgalmasan dolgoznak egész este, a férfiak beszélgetnek, kártyáznak, gyékényt fonnak, vesszőkosarokat, vagy seprűt kötnek. Ezeknek az összejöveteleknek csak a tavaszi munkák vetnek véget, amikor már hosszabbak a napok, korán kell kelni és egésznapra sok munka adódik.

Így dolgozik és szórakozik közösen a mi falunk népe.

Muhi János

Igy megyek az ősz elé

*Nem vetettem,
nem arattam,
áthyényéltem nyaramat.*

*Bizony kissé
lemaradtam,
nem sajnálom magamat.*

*Csak dalolok,
nótás percek
szárnya nő az ég felé.*

*Szegény költő,
kolduserceg,
így megyek az ősz elé.*

MÉREI SÁNDOR

Fekete ég alól

Felhők takarják a napot
és fogynak, tűnnek a napok,
a csillagod is leszökött
az égi úton s az örök

homályba hullt s a fényét rég
elnyelte a nagy messzeség.
Az égre nézel: szüntelen,
a föld is szürke szüntelen

és egyre gyűlik az avar
és nőttön nő a zürzavar
körötted s szűkül a világ,
jaj, zsugorodik a világ.

Előveszed az életed,
hol rontottad el, kérdezed
s a múltba nézel: hasztalan,
már minden olyan messze van.

Kormos fekete ég alól
csúcs felé törtél s valahol
megálltál gyáván és vakon
a cél előtt a félúton.

Most már késő a lázadás
és meddő a sópánkodás,
a bűnbánat, a mellverés,
nem oldoz fel a szenvedés.

Már messze minden csúcs, orom,
a vágyad, lángod: hült korom
s a szemed hasztalan kutat,
már nem találod az utat.

Már nem találod, nem leled,
vak ürbe mered a szemed
s fölötted mint a sóhajok
suhannak egyre a napok.

MÉREI SÁNDOR

Ének a heggyen

Mikor már nagyon mélyre estem
sok füstös-boros éjszakán,
megindultam a fényes Heggyre
egy könnyű nyári délután.

Elhagytam várost s minden kározt,
úgy mentem, mint egy sebesült,
ki megrokkant az élet-fronton
s most undorodva menekült.

A mélyből a magasba vágytam,
intett felém a szűz Orom,
mint messzelengő béke-zászló
s a csend lett a monostorom.

Vártak fehér pálos barátok,
olyan szelídek, olyan jók,
mint égi szentek s zengtek néha
a cellák és a folyosók.

Latin igéket mondtam én is
velük és szárnyalt énekem,
még sohasem volt olyan tiszta,
olyan fehér az életem,

mint ott a rendház békés mélyén,
a sziklás, köves Mecseken,
oly messze tőled, törpe város
s oly közel hozzád, Végtelen.

MÉREI SÁNDOR

A hold-halász

A Bega apró folyócska volt, hogy nyáron a gyerek is átdobta tulsó partjára a kavicsot és olyan csendesén folydogált, mint szórakozott öreg ember ajakán a mese. Egyáltalában nem volt sietős az útja, néha kíváncsian visszafordult egy darabkán, mintha keresne valamit, aztán, hogy nem találta meg, vagy rájött az aggodalom haszontalanságára, igyekezett tovább. Hogy különféle átszállókkal mikor ér a Fekete tengerbe, az nem izgatta. Ott lesz amikorára kell s a vidéki lélek készségével csodálja meg a szokatlan forgalmat, a nagyarányú látnivalókat.

A partjai most még aránylag igénytelenek voltak, egysíkúak és alacsonyak, lapos mezőkre néztek, amelyekre áradás idején olyan jó kifutni, mint pajkos gyereknek a tilosba. Az ember, — mert miért ne érezte volna magát annak a folyócska is? — letesz a vadvirágok közé szerelmes természetű halakat s mikor megjön a titokzatos parancs, hogy vissza a mederbe, egyszerűen ott hagyja őket az új ivadékokkal. Legfeljebb az öregek rohannak haza a vészjelre.

A városban változatosabbak voltak a partok. Néha hegymagasságban szállókat dédelgettek és meggyfákat, aztán lan-kába olvadtak és kerteknek adtak hús levegőt. Sűrűjükből megpihenni jól esett nyáron, de szerették a fűzeseket is, mert azok nosztalgiaiával a vízre hajolnak s annyi a mondani, üzeni valójuk, hogy ugyancsak rendben kell tartani a memóriát, mi maradjon meg a titokból, mire céljukhoz érkeznek.

A kertek végén volt a tégláégető, annak a környékén katonák heverték a fűben és tanulták a trombitálás tudományát. Nyáron már délben kivonultatták őket, mert a baka tizenegykor ebédelt, — pállott volt a levegő, hogy szinte vágni lehetett volna, a szitakötők épp csak a tisztesség kedvéért végeztek néhány tréningmozdulatot a vízen, az ember megállt, sóhajtozva törölte a homlokát és azt mondta: pű. Legtöbbször ennek a mondasára is rest volt. A katonákat azonban az ismeretek teljessétevése érdekében vezényelték ide, cselekedeteikre medáliás őrmester vigyázott, parancsba adva a gyakorlatokat, miközben minden feltűnő ok nélkül, azonban annál ékeőbb stílusvirágnyelven megemlékezett a kivezényelték anyai ágáról, természetesen felmenőleg. Ez ősi alapon hozzátartozott a szolgálati nyelvhez, ha mingyárt szemérmetségéből nem is volt nyomtatásban lefektetve s inkább mint szájhagyomány vált szokássá.

— Én most alszom egyet a bokor alján, de mihelyt csendet hallok, azon nyomban felébredek s akkor a jószágos atyá-
úrsten könyörüljön rajtatok.

Szóltak hát a trombiták hol rikojtva, hol hamisan a végtelen sárgaságban. Mert elképesztően sárga volt minden, mint ha alkalmazkodni akart volna az egész világ ehhez a kincstári színhez. Soha senkitől nem hallottam, de az volt a meggyőződésem, hogy ezt a sárga hangulatot a hadügyi kincstár találta ki, terjesztette és általánosította kaszárnyák falán, raktárakon, a levegőben. Mint ahogy Papp Dániel szerint külön a kincstári hölgyeknek nevezett tisztí asszonyok számára gyártották Lyonban azt az apróvirágos mintájú selyemanyagot, amelytől eltérni egyet jelentett volna a polgári elemhez való leereszkedéssel. Elég volt egyszer a kaució segítségével kiverekedni a kispolgári rendből, okszerű ember nem tér oda vissza, ahonnan elindult.

Az innenső partokat a halászok foglalták el, bámulatos példáját adva a türelemnek. Hálójuk otromba szerkezet volt, rúdja a part agyagába mélyesztve, öble bő, keresztben rajta az erős fűzágakból szerkesztett pántok. A felhúzásuk ötletszerűen ment, nem úgy, mint a picézőnél, aki látja a dugó ugrálásakor, hogy hal jelentkezett. Itt a halász megfeszítette minden erejét, hogy levegőre hozza a hálót, vajon milyen példányok tömegeltek a csalétekre? Aki hal ügyes volt, az már a felhúzás ideje alatt kiszökött, de mondtam, hogy a háló öble mély volt, ezért a vigyázatlanok benne maradtak.

Nekem a legnagyobb szenvedélyeim közé tartozott ez a primitív halászat, órákon át el tudtam üldöggélni az ember mögött, lesve, hogy mire végzi? Állandó izgalmat jelentett, hogy képtelen voltam időrendet megállapítani, mikor húzza fel, mennyi ideig kell azt a vízben tartani? Van-e valamilyen rendszere, titkos intése, megérzése, miért vár egyszer félóráig, holott máskor már tíz perc múlva nyugtalankodik.

A zsákmány azonban sose hozott szenzációt, én életemben nem láttam a Begából kifogott pontyok közt félkilónál nagyobbat. Annál több keszeget, durbincsot, apró holmit, amit a türelmes rác ember azon mód eresztett vissza.

— Előbb nőjjetek meg, gondolta, mert szólni nem szólt semmit.

A csend volt itt az irányadó, hiszen mostanában erősíti a tudomány, csak nem néma a hal, füle neki is van és meghallja a parti lármát, rájön az élete ellen szőtt fondorlatokra. Épp azért pipázni sem lehetett a közelben, a halász bagózott és a sűrű lét olykor — végén a kihasználásnak és az élvezetnek, — beleköpte a vízbe. Sose lehet tudni, hátha van hal, amelyiknek ez a csemegéje. Hogy nem tanítják könyvek és regék, az nem számít. Tessék felfontolni, hány szédületes találmánya jöttek rá véletlenségből.

Nyári vakációm sok délutánja szentelődött a halászoknak, de legjobban Malbacski Obráddal barátkoztam össze, aki — hiába tagadnám, úgysis kiderül, — némi tekintetben ütődött öreg legény volt. Az ismeretség az öccsről ragadt rám, iskola-társam volt s mint jó cimbora részesített a lóusztatás gyönyörűségében. Alkonyatkor a szerbek levitték gyönyörű állataikat a folyóra fürdetni. A nagyhídon túl volt erre a célra kijelölt hely, de csak az állatok számára. Viszont a lovat nem lehetett bolondjában magára hagyni, annak a hátára valakinek fel kellett ülnie, úgy úszta át a Begát s tért megint szelíd biztatásra vissza.

Nagy kitüntetés és szívesség volt, ha én is ülhettem valamelyik lovon. A pajtásomnak ez volt a szenvedélye, ellentétben Obráddal, aki lenézte a lovat. Ő a halászatba bolondult bele, vettek neki csónakot s azon járta egész nap a folyócskát, hálóját mélyen beleeresztve a vízbe. Sokszor egészen órán át se húzta ki, de ha talált is benne valamit, azt megforgatta a kezében, fitymálkodott egy sort és visszadobta.

— Még mindig nem az igazi! — mondogatta, de alig volt vele az ember tisztában, hogy mit gondol igazinak.

A népek azt mondták rá, hogy ártalmatlan bolond és valóban, Obrád nem bántott senkit. Tarisznyájában magával hordta az enivalóját, szeszt nem ivott s ha megszomjazott, kalapját a vízbe merítette.

— Amikor akarsz, mindig velem jöhetsz, ajánlotta fel a vendéglátást, én pedig sokszor akartam.

Vonzott az ájulásig fokozódó csend és elernyedés, amiknek átadhattam magam, a csónak széles volt, el lehetett benne heverni, próbáltam csillapítani a fantáziámat, amely amúgy elég viharosan száguldott.

— Nagy, kár mondta Obrád, hogy te nem vagy mindenre való, mert teszem azt, az ilyen nappali fiúknak fogalmuk sincs az igazi gyönyörűségekről.

Lassú, tagolt szavakkal, megmagyarázta a nappali fiú fogalmát is.

— Neked este haza kell menned, lefeküdnöd, pedig a halászat csak éjszaka ér valamit. Akkor fogom én is elérni ami eddig senkinek sem sikerült. Szép volna, ha akkor velem lehetnél.

— Nyolcig ki tudok maradni, hebegtem elkápráztatva a kilátásoktól, de csak nyáron. Azt még nem veszik észre, gondolhatják, hogy a szomszédban járok.

— Nyolcig bizonytalan az egész, rontotta le a reményeimet Obrád, addig semmi sem történhetik. Ami jön, véletlenül jön,

váratlanul, lehetetlen időhöz kötni. Találj ki valamit egyszer, de holdtöltekor, mert az a legnagyobb tökéletesség.

Már nagyon összeszoktunk, mikor egyszer a fűzések alatt pihenve, megszólalt. Úgy feküdt hason, a csónakot odakötötte egy fához, kezére támasztotta az állát és mélyen elgondolkozott.

— Voltál te már szerelmes?

— Hát... hát...

Kis diák voltam, de a többi pajtásommal együtt azt éreztem, hogy nem maradhatunk el a kortól. Az ember annyit halott a szerelemről, Jókai is segített benne, láttunk bizalmasan összesimuló párokat, télen a tánciskolában találkoztunk lányokkal, akiket agyonbolondítottak máslikkal, már holmi affektálások is feltűntek, amik kacérságot akartak jelenteni, hát azt hittük, hogy mi is szerelmesek vagyunk. Levelét írtunk a kis lányoknak, magunk kézbesítettük, végtelen csalódásokról, életcsömörről, keserű magányról számoltunk be azokban s titokban azt számítgattuk, hogy hány éves korban lehet megházasodni, továbbá mennyi pénz elég havonta a háztartásra?

Néha bajok, összeütközések származtak, mert a pajtások elkérték a szerelmes levelünk fogalmazványát, hogy annak alapján ők is nekiinduljanak az életnek, azonban nem elégedtek meg a szerkezet tanulmányozásával, hanem lustán lemásolták és úgy küldték el a kiszemeltjüknek.

Viszont lányok sose tudtak titkot tartani, a levél nagy esemény volt az életükben s ugyan mit ér az egész, ha nem vehet róla tudomást a barátnő! Azért eskü kötelezettsége mellett, hogy sem élve, sem haldokolva nem árulják el, megmutatták és így tört ki a botrány, hogy többen éreznek egyformán nem csupán a szív kamráiban, hanem a stílusgyakorlatukban is.

Ez alapján véve csak akkor volt baj, mert ha az ember végigtekint a hosszú életen, esztendőket, sőt évtizedek tapasztalatait szedi sorba, — rájön, hogy a szerelem szava mindig egyforma s hogy a kicirkalmazott szólamok sokszor gyengébben hatnak, mint a gyámoltalan dadogások, amiknek csak a zöngéjét érteni, szavát már kevésbbé. Azért amíg világ lesz, minden gyerek azt fogja hinni, hogy a stílust és a formát ő találta ki.

— Ha nem voltál még szerelmes, magyarázta Obrád, akkor azt se tudod, hogy miért érdemes élni. Egyáltalában tudod te, milyen a szerelem?

Becsületes gyerek voltam, éreztem is, hogy itt nem használ a fantázia, hát bevallottam, hogy nem tudom.

— Hát az olyan, magyarázta Obrád, mint amikor az ember szörnyű melegben nyakig ül a hűvös vízben és dulcsá-

szát eszik. Vagy hasonlíthatnám ahhoz is, hogy elfogyott a dohányom, újat nem tudok kapni, mert bezárták a trafikot s akkor valaki megkínál egy finom hercegovinai cigarettával, amiből két slukkot szívok. Mélyen le mellre, hogy keresztül-kasul jár és beleszédülök. Hát olyan a szerelem.

— Te voltál már szerelmes, Obrád?

— Egyetlen egyszer, de még mindig tart és nem szűnik meg soha, pedig a lány nem is szeret.

— Honnan tudod?

— Ötöle magától. Amikor mondom neki, kinevet és azt mondja, hogy nincs helyén az eszem. Ismered te a Gruics Koszanát?

— Nem jár a tánciskolánkba.

— Persze, hogy nem jár, mert már nagy lány. A bálakban riszálja magát, meg beszédákon, de mindig legényekkel van körülvéve, akik elhalmozzák ajándékokkal. Mikor vásár van, elmegy velük a panorámába. Tudod, az olyan, hogy bele kell nézni nagy üvegablakokba, aztán látni a svába császárt, akinek megoperálták a torkát és liheg. De igaziban látni és nem is tudom, hogyan tettek rá szert, hogy magukkal vihetik minden vásárba. Látni ott gyilkosokat is, például a Spangát a barátai-val, meg idegen városokat, mikor pedig kijön az ember, húz egy cédulát és szép vázát nyer. Finom holmik azok, alig lehet hozzájuk nyúlni, mert összetörnek a kézben, mintha habból készülnének. Aki ráfizet hat krajcárt, az válogathat a szebbek között és Koszana mind ilyeneket kap. De ott töri össze valamennyit, olyan bolondos.

Félkézzel cigarettát sodort, úgy folytatta eltűnődve.

— Az Isten tudja, miért, de velem sosem akar vásárba járni. A legények is azt mondják, nem neked való ez, Obrád, menj te csak halászni a Begára. Olyankor úgy nevetnek mindnyájan, hogy könnyük potyog. Pedig nagyon szép lány az a Koszana. Igazán nem hallottad a hírét?

— Soha.

— Igazat beszélsz, vagy csak tréfálsz velem?

— Igazat mondok, Obrád.

— Tudod, nem éppen magas, de szép formás keble van és olyan erős lába, hogy ha akarja, ezt a csónakot egy rúgással átlöki a tulsó partra. Mindenkitől elfogad ajándékot, csak tőlem nem akar, pedig vittem már neki nagy aranyakat is, hogy fűzze a többi közé a nyakába. Nem és nem, ebben igen macacs. Hanem én kifogok rajta s tudom Istenem, eljön az ideje, hogy megszeli és nem tart bolondnak. Most mindig azt mondja, hogy az vagyok, pedig nem igaz, mert a fejem se fáj

állandóan. Mondd, te iskolába jársz és sok mindent tanulsz, amiről mi nem tudunk, bolond az ember, ha néha fáj a feje?

— Nem hiszem, Obrád, mert az édesanyámnak is szokott fájni, mikor egész délután vasal, óróla pedig még nem mondta senki.

— Na látod, miért lennék akkor én kivétel? Az apám jó ember, szeliden bánik velem, a földrészemet is ő műveli. Mit akarnak hát velem?

— Te sose jársz tánciskolába, Obrád?

Szánakozóan elbiggyesztette a száját.

— Ki nem állhatom az ostoba ugrálást. Én úgy szeretnék ülni a Koszanával egy finom lugasban, hogy cirógatom a kezét és nem nevet ki.

— Vigyél neki egyszer egy nagy halat.

Obrád széttárta a két karját.

— Honnan? Mondd kis komám, honnan vigyem? Nem nő meg a mi vizünkben semmi. Ha valamire való halat látsz, azt Titelről hozzák. Vehetnék, szó sincs róla, annyi pénzem mindig van, de ez csalás. Igazi halász csak azt adhatja ajándékba, amit maga fog.

Rejtélyes finom mosoly ült ki a varnyuszárú bajuszára.

— Hanem, majd, majd... viszek én neki olyan valamit, hogy tátva marad a szája s az a sok léhűtő körülötte mind elbukik szégyenében. Ezt még nem kapta meg senki, csakis az övé lesz.

— Mi az?

— Titok, nem árulhatom el. Rég készülök rá, nekifogtam már néhányszor, de fene nehéz. Valami titka van, hogy nem lehet rá szert tenni. A világon mindennek titka van, de nyilván ez a legnehezebb. Boga mi!

Tünődött egy sort, a vállát is vonogatta, felém fordult, aztán visszaroskadt magába.

— Nem, mégse lehet. Már azon voltam, hogy neked elárulom, mert szeretlek, hiszen az öcsém mondja, hogy sokszor ki-segíted a leckében, de ne haragudj, mégse tehetem meg. Babonás vagvok s ha kivülem más is tudja, akkor nem sikerül! Azért te leszel az első, aki megtudod. Koszanánál is előbb. Bocssáss meg, pajtás, várni muszáj vele.

— Jól van, Obrád, hiszen te tudod, hogy mik vannak, miért vannak és hogyan vannak, a Jócónak pedig továbbra is segíteni fogok a számtanban.

— Ah, az egy nagy butaság az a számtan, magam se értek hozzá, de el tudom bámulni, mikor az Apám a Koronában a zsidókkal tárgyal, milven könnyen megy neki. Hanem a meg-lepetés nagy lesz és Koszana sírva borul a karjaimba. Te paj-

tás, hiszed-e, hogy egy kicsit szégyenkezni is fog az eddgiekért?

Abban a pillanatban semmit sem hittem olyan szilárdan, mint Koszana lelki tusait az eddigi érthetetlen magaviselete miatt, kipirultarcú szégyenkezését, amiért olyan léha volt.

— Csak azt szeretném, ha te is ott lennél annál a bizonyosnál, mikor megszerzem számára a világ legnagyobb meglepetését. Hogyan tudnád ezt kicsinálni? Holdtöltekor, persze.

Olyan szörnyű ellenőrzés alatt ugyan nem állottunk otthon, de ebédre és vacsorára meg kellett térnünk a csavargásból.

Egyszer Obrád már korán reggel ott süntörgött a lakásunk körül. A tulsó oldalról intett a mutatóujjával, hogy jöjjenek ki.

— Holnapután holdtölte, közeledik az időnk. Velem tudsz-e jönni?

Hogy tehessem? Tíz óra előtt nem alszanak el otthon, megszöknöm nem lehet, pedig Obrád kilenc körülre tette az időt.

— Akkorára mindenki megfürdött már a Begában, miénk a világ.

Sose támaszkodtam a véletlenre, nem is hittem benne, mégis az jött a segítségemre. Parádé következett, a király születésnapja és ennek már az előestéjét is megünnepelte városkánk. A veteránok zenekara szerenádot adott a notabilitásoknak, a könnyebbmozgású nép mind ott lebzelt a lampiónos menet mögött, suszterinasok ilyenkor találták ki a vicceiket. Oriold úr tűzijátékot rendezett ugrálva szikrázó békákkal, csillagokkal és olyan rakétákkal, amik millió tüzes pontban hullottak lefelé.

Ez mindenkor fénypontja volt a vakációnak, hallatlan izgalom az utcákon, anyák a csecsszopóikat is magukkal vitték s a mob ifjai olyan üvöltést vittek végbe, mintha nyúznák őket. Az ilyenekre kioldalozhatott hazulról a gyerek, tudták, hol jár, legfeljebb Lencsít, hűséges szolgálonkat figyelmeztették, hogy ne tátsa túlságosan a száját, hanem nézzen utánunk és legyen rá gondja, hogy idejében hazakerüljünk.

Páratlan volt az áldozat, amit Obráért hoztam, de a végletekig felcsigázta már a fantáziámat, hogy nem szalaszthatom el az alkalmat.

— A tűzijátékot láthatod jövőre is, de az én dogomat csak egyszer az életben. Aztán megmarad neked a holnapi parádé is, amikor a katonák sartüzet adnak a svába templom előtt. Menynyi kilótt patront szedhetsz össze!

Rohantunk a Bega tulsó kanyarulatához, a szállókkal be-

ültetett partok, a fűzesek felé. Tiszta és világos volt az éjszaka, kereken világított a hold, ezüstre festve mindent.

— Most el fogom neked árulni a titkomat, mondta a csónakban Obrád, akkora kézi hálót véve maga mellé, amellyel félmázsás halakat szoktak kiszedni a bárkából. Látom, hogy hű cibbora vagy, a szórakozásról is lemondtál a kedvemért, érdemes vagy rá, hogy tanu legyél. Nézz a magasba, mit láatsz?

— A holdat.

— Most pedhg tekints a vízre, mi van ott?

— A hold.

— Na látod, két helyen is megtalálható. De most vezetek rá, hogy az iskolában haszontalanságokkal tömik a fejeteiket. Mit gondolsz, melyik az igazi?

Egy kis elképedéssel néztem rá.

— Hát amelyik fent van.

— Fenét, fölényeskedett Obrád, ezt csak úgy hiszik. Előfordul, hogy fenn is tartózkodik, de mikor megtelik, leszáll a folyóba fürödni. Ez így van, hiába bámulsz. Megharagudhatnék rád, de nem teszem, mert elképzeltem előre, hogy nem fogsz hinni.

Tudniillik nagyon elbámultam, hideg futott át a hátamon is.

— Ezt akarom most kihalászni, hogy odaajándékozzam Koszanának, — jelentette ki határozottan Obrád. De a hold ravasz, szörnyen ravasz. Egyszer megpróbálkoztam már vele, csakhogy kisiklott a kezemből. Idenézz, tisztán látható, megmutatom a helyet is, hol érinti a széle a vizet, na, most...

Hirtelen belevágta a kézhálót a habokba, belerezdült a csónak, mikor visszahúzta.

— Kisiklott, mondta szomorúan. Nagyon nehéz, rendkívüli türelem kell hozzá, de én még semmitől sem riadtam vissza. Ha kell, százszor is megpróbálok.

— Obrád, kérlek szépen, lúdbőrözött a hátam, késő van, nekem haza kell mennem, mert keresni fognak. A tűzijátéknak már vége.

— Csak egy kicsit maradj még, muszáj, hogy sikerüljön. Vigyázz!

Megint belevágta a hálót, de most óvatosan húzta vissza.

— Látod, benne van. Így tartom most egy darabon, hogy kitanuljam a raffinériáját. Mert szörnyen raffinált és hideg, akárcsak Koszana.

A hold képe valóban benne volt a háló keretében, Obrád játszadozott vele egy darabig, aztán kirántotta.

— Hogy a kutyák egyék meg a májadat, megint elszöktél. Pedig olyan sűrű hálót csináltam, hogy az egyhetes halak is fennakadnak benne. Mit csináljak, mit csináljak?

— Vigyél engem a partra, hogy hazamehessek, sírtam el magam.

— Hát ha úgy akarsz... miattam ne verjenek meg.

Odavezett a partra.

— Legalább ígérd meg, hogy holnap is eljössz, feltéve természetesen, hogy ma nem sikerül.

Igértem én mindent, csak szabaduljak. Most pedig haza olyan futólépésben, amilyenre csak képes vagyok. Azért előbb még visszaneztem.

— Te, kiabálta Obrád, rosszul csináltam az egészet, nem való ennek a háló, mert annak a kóca elázik a vízben. A tulajdon két kezemmel fogom meg, alája buvok és úgy emelem ki.

Loccsanás... már ugrott is a vízbe, én azonban nem vártam meg a folytatását, mert hallottam, hogy üti a toronyóra a tizedet. Mellőzve halászt, holdat, eszeveszett futásba kezdtem. Meleg nyár volt, az ágyban mégis kilelt a hideg, sok volt a misztikum az én gyenge gyereklelkemnek.

Obrádot egyébként harmadnapra vetette ki a víz az écskai erdő mellett. Akkor már nagyon keresték, mert a csónakja gazdátlanul bitangolt a Begán.

Sz. Szigethy Vilmos

Juhász Gyula

*Te voltál itt a költő bús, magányos,
miként elődöd: Virág, Dayka, Anyos.
Vagy, mint Arany, a szent öreg, úgy éltél,
a szürke porban, a szegedi révnél.*

*Szivedben furcsa bánatok zokogtak,
zord titkai a távol csillagoknak,
vagy Thonuzóba könnye sajgott benne,
rokontalan nagy, bánatos szemedbe?*

*Tán Anna lelke sirt, vagy Európa,
Tápé pipacsa, s a homokos róna
zokogott árva sípodon oly mélán?*

*Most, hogy a rögben aluszol már némán,
jobban megérezem mi fájt és mi bántott,
de lásd, az a könny volt a te cigányod.*

BÁRDOSI NÉMETH JÁNOS

A délmagyarországi bolgár népélet

A Délvidék tarka népi egyvelegébe Torontál-, Temes- és Krassószörény-vármegyékben a bolgár szörványok is érdekes színtölkökat szönek bele.

Tudjuk, hogy a bolgárok voltaképpen fajrokonaink. Egy bolgár-török törzs szervezte meg a mai Bulgária szláv őslakóit, később azonban elvesztette régi anyanyelvét és kultúráját, azaz elszlávosodott. A középkori magyar-bolgár kapcsolatok élénk-ségére jellemző, hogy egyes kutatók szerint a Délvidék magyarsága a honfoglalás után bolgár „kultúrzónába” került, amely csak később, a nyugati kereszténység fölvételével, főleg Ajtony legyözésével (1028) kezdett hanyatlani. A középkori magyar-bolgár kapcsolatok különösen Nagy Lajos korában válnak élénkké. Nagy Lajosnak sok gondot okozott az anarchista jellegű bogomil eretnekség, amelynek éppen Bulgária volt a főszékhelye. Elfoglalja Viddin vidékét (1365) és a bodonyi bányságot szervezi meg belőle. Az odarendelt magyar franciskánusok állítólag 200 ezer lelket térítették át a katolikus vallásra. Amikor Viddint elvesztjük, a katolikus bolgárok hazánk déli részeire menekülnek és a török hódoltság idején a Karas völgyében húzódnak meg.

Buda felszabadulása után újra katolikus bolgár rajok vándorolnak hazánkba. Ezek leginkább a Temesközben telepednek le.

A magyar földön élő katolikus bolgárok tehát két nagyobb csoportban élnek. Az egyik rész a Karas folyó völgyében, ezeket krassovánoknak hívják. Életmódjuk kezdetleges, leginkább pástorkodással foglalkoznak, erős román hatások jellemzik őket.

A Temesközben élő bolgárok főleg Óbessenyő (Torontál) és Vinga (Temes) vidékén telepedtek le. Hagyományaikhoz szívosan ragaszkodnak. A földművelés és belterjes állattenyésztés révén jólétben élnek. Mi inkább ez utóbbiakról szeretnénk szólni.

A temesközi bolgár faluk (Óbessenyő, Bolgártelep, Valkány, Módos, Csákovár, Denta, stb.) településformáira és háztípusaira — éppenúgy, mint más nemzetiségeiké — jellemzők a Mária Terézia-korabeli telepítési előírások: parkszerű főtér a templommal és egyéb középületekkel, széles, sakktáblarendszerben bővülő fásított utcák, tágas udvarok, jókora kertek, tetszetős hajlékok. A ház hármastagozódású: tiszta szoba, konyha, kis szoba, előtte tornác, az udvaron a különböző melléképítmények. Anyaga leginkább vályog, csak az alap készül téglából. A bolgár ház belső díszítésében nagy szerepük van a háziszövésű és hímezésű takaróknak és terítőknak.

A délvidéki bolgárság még sokat megőrzött a népi önelátás régi világából. Ez viseletén is meglátszik. A kalap és

csizma, lábbeli kivételével minden az ő kezéből kerül ki. A férfiak nyáron mezítláb, vagy papucsban járnak, ünnepeken alacsonyarsarkú, elől ráncos, hegyesorrú csizmát húznak és keskenykarimájú pörge kalapot viselnek. Télen vitezőkötéses magyar nadrágot, bőrmellényt és fehér vagy sötét posztókabátot, ezen fölül pedig a felsőlábszár közepéig érő fehér ködmönt, fejükön fehér báránybőr sipkát viselnek.

A bolgár nők viselete még sokat megőrzött az öltözködés ősi életkor- és állapotjelző hagyományyaiból. A lányok viseletének legjellegzetesebb darabja a gazdagon kivarrt patyolating és a díszítésektől valósággal roskadozó kötény. Az asszonyi sorsot a *p i s t y i r*, furcsaállású fejkendő jellemzi.

Bolgárjaink táplálkozása már eléggé alkalmazkodott a magyar konyhához, de még mindig ismernek néhány ősi ételkülönlegességet, így a komlóval élesztett rétest, a mákkal és mézzel ízesített árpakását (balgur), stb.

A délvideki bolgárban a patriarkális közösségi szellem még elevenen él. Az ősi házközösség (zadruga, *fis*) nyomai még ma is föllelhetők. A kölcsönös segítség paraszti készsége szépen nyilatkozik meg tűzvész idején. A leégett szegény embernek az egész falu ingyen hordja a meszetet, homokot, fát és vályogot. Ingyen ácsolják és építik föl a házat, takarmányt hoznak jószágainak, hogy újra talpraállítsák. Templomi célokra is mindenki szívesen áldoz. Különösen ragaszkodnak a barátokhoz, akik valamikor Magyarországra vezették őket és akik mindenkor anyanyelvükön szólottak hozzájuk. Érthető tehát, hogy a rádnai és szegedi franciskánus kegyhelyeket — amíg lehetett — a bolgárok mindig nagy számmal keresték föl.

A bolgár embert komolyság, hallgatagság, munkaszeretet jellemzi. Érdekes, hogy a szegényebbje napszámosnak szívesen elszegődik, de cselédnek nem. Az asszony is keményen dolgozik: lent, kendert termel, őmaga is dolgozza fel asszonybarátaival kalákaszerű munkaközösségben.

A bolgár a mulatságban, táncban kimért, nem kurjongat, nótakincse szegényes, ritkán dalol. Ellenben, ha valami különös, akár szomorú, akár vig. esemény adja magát elő, azt versbe szokta szedni.

A bolgár ember mélyen vallásos. Szeret templomba járni, énekelni, imádkozni. Nem ül le az asztalhoz, ki nem megy a mezőre, vásárra, útra, amíg magára szenteltvízzel keresztet nem vetett. Az anya szenteltvízzel hinti be alvó kisgyermekét, a családtagok fekvőhelyét. A közösség legtiszteltebb embere a pap, plébános, akiben a bolgár szinte emberfölötti lényt lát: szertartásaival, imádságaival elhárítja a veszélyt, meghiúsítja a gonosz lélek incselkedéseit, áldást ad a háztájékra, földekre. A múlt században még általános hiedelem volt, hogy a pap ki

tudja nézni az ostyából meg fog-e halni a beteg, vagy nem. Ő tudja a misekönyvnek, vagy a Szentírásnak véletlen felütött helyéről, boldog lesz-e a házaspár, vagy nem. Vitás esetekben hozzá szoktak fordulni, mert ő pártatlan és „szenteltkezű”. A paplak előtt kalapot emelnek a férfiak, akár látják a plébánost, akár nem. Ha az utcán megpillantják, azonnal abbahagyják munkájukat a ház előtt foglalatoskodó asszonyok és megcsókolják a pap kezét, majd a homlokukhoz érintik. A kisgyermek ruhája szegélyét csókolják meg. Ez a magatartás a bolgár nép teokratikus multjával is magyarázható, amikor egyedül papok voltak a vezetői.

A bolgár népnek érdekes szokásai is vannak, amelyekben sajátos módon gyűlnek a katolikus kultusz elemei ősi szláv hagyományokkal. A bolgár ragaszkodik szokásaihoz, ösztönösen érzi összetartó erejüket.

Az esztendő kiemelkedő jeles napja a karácsony. A karácsonyi vacsorához úgy készülnek, hogy a szobát teleszórják szalmával. Az asztal tetejére is jut belőle. Az abrosz négy sarkába annyi fokhagymagerezdet köt a gazdaasszony, ahány családtag van. Az asztal közepére pedig gabona- és tömjén-szemeket szór. A vacsora a szenteltgyertya meggyújtásával kezdődik. A gazda imádkozik, majd a gyerekek kezét csókolnak neki és ezt mondják: szerencsés újjászületését kívánjuk a Jézusának! Ezután hozzá fognak az evéshez. Az asztal közepére tett, különféle karácsonyi jelképekkel (bárány, csillagkereszt) díszített kalácsot először a ház feje szeli meg és mindenkinek juttat belőle egy darabkát. A vacsora étrendje egyébként halles, főtt szilva, balgur, gyümölcs, stb. Vacsoraiddő után kezdődik a kántálás: szegényebb gyerekek házról-házra járnak és énekelnek. Karácsony estéjén a jószágokat, a betlehemi esemény tanúit is különösen jól tartják. Az estének a bolgároknál is gazdag hiedelemanyaga van. Így azt tartják, hogy karácsony éjszakáján megnyílik az ég és be lehet látni a mennyországba.

A prószentek ünnepén megajándékozzák a gyermekeket ruhával, pénzzel, gyümölcssel. A felnőttek ilyenkor elnézőek velük szemben.

Szilveszter estéjén lámpással indulnak az év utolsó vecsernyéjére. Hazaérve másodszor esznek a karácsonyi kalácsból. Közben megkezdődik a durrogatás, ostorpattogatás a gonoszok elriasztására.

Újév reggelén pisztolyt szoktak sütögetni. A gyerekek gyümölcsfavesszővel veregetik egymást, majd az idősebbeket is, miközben újévi köszöntőt mondanak.

Vízkereszt napján kezdődik a házszentelés: a pap a ház minden zegét-zúgát kifüstöli, beszenteli. Ilyenkor szokták a gyerekek keresztszüleiket meglátogatni. Ez valószínűleg még

a keleti egyház liturgikus hagyományaiban gyökerezik, amely a keresztség napjának is nevezi.

Gyertyaszentelő Boldogasszonykor minden család több gyertyát szenteltet a templomban. A szallagokat, amelyekkel a gyertyákat átkötik, a gyermekek ingébe fűzik, hogy a betegségtől így megóvják őket. Ezenkívül sok keskeny szallagot is tesznek a szentelendő gyertyák mellé, hogy az áldás szava azokat is érje: velük szokták összefűzni a fehérnemüket. A szentelt viaszgyertyát válságos pillanatokban: jégveréskor, szülés alkalmával, nagy ünnepek előestéjén, stb. szokták meggyújtani.

Farsang végén kora reggel kocsira ül az egész család, az asszony még fonóját is elviszi magával és víg ostorpattogatás, kendőlobogtatás közben hajtanak valamelyik ismerős házához. Ott elmulatnak napestig, sőt késő éjszakáig. Farsang utolsó napján, Vingán a cürka, vagyis a farsangi báb körüljárata dívik. A legények asszonyruhát öltenek, ökörszarvat kötnek a fejükre s a szekérre maguk mellé egy fölcicomázott bábut ültetnek, amelynek szörnyen udvarolnak.

Hamvazószerda reggelén hamvazás után zászlókkal sietnek ki a mezőre, elégetnek egy csomó kukoricaszárat és azt mondják: meghalt a farsang. A bőjtöt a bolgár szigorúan veszi. Kenyéren, babon, káposztán, paprikán kívül alig eszik mást.

Babamarta ünnepe még Bulgáriából való, de már kiveszőben van. Március havának első holdnegyede után tartják. Az óslávok megszemélyesítették a hónapokat is. Március havát nőnek érezték és éppen ezért mai napig az asszonyok hónapjának tekintik. Ilyenkor az asszonyokat férjeik kényeztetni szokták. Ugyanis baba marta (március asszony) a durva, kíméletlen férjeket azzal bünteti meg, hogy fagyot kér februártól és ezzel tönkreteszi a termést, előli a bárányokat és a születendő gyermekeket.

Szent Tamás (márc. 7) napján ültetik a kotlóst a tojásra. Hogy valamennyi tojást kikeltse, a gazdaasszony szalmát szór a földre és arra ő maga is leül, hogy ezzel az analógiás varázslattal a kotló jól üljön. Aznap mindenkinek, aki a házba vetődik, le kell ülnie, különben elviszi az aprójószágoktól remélt hasznot.

Gyümölcsoltó Boldogasszony napján vörös bort isznak és pattogatott kukoricával vendégelik meg egymást, hogy egész éven át egészségesek maradjanak. Az ünnepen ivott vörösborról az a hiedelem, hogy vérré válik az emberben. A pattogatott kukoricával pedig mágikus úton-módon a természetet akarják rügyfakadásra bírni.

A húsvéti ünnepeknek kiemelkedő játékos szokása a fiatalság tojásütése.

P ü n k ö s d napján a házat zöldággal szokták földiszíteni. A pünkösdőlést, pünkösdi királyné választását nem ismerik.

Apróbb szokástörödékek egyéb napokhoz is fűződnek.

Az élet három nagy s z ü k s é g é t: a születést, házasságot és halált a bolgár nép is nagy emberi elragadtatással ünnepli meg.

S z ü l é s k o r az asszonyt a sarokba, Mária képe alá, fejjel az ajtó felé kell fektetni, különben a magzat meghal. Az újszülöttet szenes vízben azonnal megmossák. Tanácsos a gyermeket mielőbb megkeresztelni, hogy a rossz nézés meg ne verje, a boszorkány meg ne fojtsa. A keresztelés után azonban még egy hétig nem szabad a gyermeket igazi nevének hívni, mert figyelmesebb lesznek rá a gonoszok. Talán innen van, hogy sok bolgár másképp írja és másképp nevezi magát. A kisedet az első hetekben éjjel-nappal őrzik, főleg a harmadik és hetedik éjszakán. A keresztszülék nagy tiszteletben részesülnek. A komák között hetediziglen tilos a házasság.

A bolgár aránylag korán h á z a s o d i k. Legtöbb helyen az a szokás, hogy a szülék még kis korukban eljegyzik gyermekeiket egymásnak. Szerződést is kötnek, bánatpénzt tesznek le a plébánosnál arra az esetre, ha valamelyik szerződő fél később eláll a szándékától. Sajátságos dolog, hogy a lányok egy-két évvel idősebbek szoktak vőlegényüknél lenni. Öbessenyőn a kezdeményezés joga régebben a lányt illette. Ugyanis vonzó-dása jeléül pistyirt küld a legénynek. Ez mintegy fölhatalmazás arra, hogy megkérheti a kezét. Ha a legény elfogadja, ez anynyit jelent, hogy el akarja venni a lányt. A legény szülei selyemkötőben különféle ajándékokat küldenek viszonzásul a lánynak, elmennek a lányékhoz, ahol megvendégelik őket. Az eljegyzés alkalmával a mátka lefátyolozva lép a szobába, sorba csokolja a vendégek kezét, a lakomán azonban nem eszik. A vőfénynek (kum) lánykiadó rigmusára körülvetik a szobában, füle mögé rózsát dugnak, vállára piros szallagot kötnek, ujjára gyűrűt húznak. A legény egészen a lakodalomig nem találkozhatnak a lánnyal.

A lakodalmat a lányos háznál tartják meg. A menyasszonynak saját készítésű, teljesen új ruhában kell megjelenie az esküvőn. Fejére óriási, majd egy méter átmérőjű lefátyolozott koszorút tesznek. A lakodalmi menetben a vőlegény nem vesz részt. Valahol a templom körül lesi a násznép jövetelét. Látszólagos érdektelenségét meg kell őrizni és azon kell lennie, hogy észrevétlenül oszonjon be a templomba. Az esküvő után az új pár a templom ajtajáig együtt megy, itt azonban elválík egymástól.

A menyasszony a lakodalomra érkezőket a küszöbön állva, kézcsókkal szokta fogadni, a mulatságba azonban nem vegyül.

Késő este megjelenik a fiatal férj is. A kum felöltöztetett alakokat vezet be új pár gyanánt, végre azonban az igazi jön be. Most mutatkoznak a nyilvánosság előtt először. A vőlegényt kínálgatják, de semmihez sem szabad nyúlania. Egyes helyeken be sem jöhet a lakodalomba, hanem kinn kell rejtőzködni az istállóban, vagy a padláson.

Vacsora után a menyasszonyt különféle próbáknak vetik alá. Jelképesen csépeltetnek, kapáltatnak vele, sőt be is fogják az ekébe és mintegy fölszántják vele az udvart. Mindezt békésen, szótlanul állja ki. A lakodalmi vendégség végeztével az új ember elkéri élete páriát szüleitől, akik áldást adnak a siránkozóra. Majd felrakják lábait a szekérre és végső búcsút vesznek tőle. Az új ember néhány barátia kíséretében viszi haza feleségét, akinek új hajlékának küszöbén kenyeret, sőt, mézet nyújtanak. A lakodalmat követő vasárnap avatni viszik az új asszonyt, hogy majd szerencsésen szüljön.

Az élet harmadik szüksége a halál. A haldokló bolgár elkészíti végrendeletét, megbeszéli temetését, magához hivatja a papot. Feje fölé szentelt gyertyát gyújtanak. Alig száll el a lelke, felfordítják az edényeket, nehogy a lélek alájuk rekedjen és a házbelieket nyugtalanítsa. Különösen akkor, ha életében rosszul bántak vele és így van okuk a félelemre. Azután cipókat sütnek, kis viaszgyertyákat ragasztanak rájuk és a rokonokhoz küldik azzal a kérelemmel, hogy imádkozzanak a megholtért. Ismerik a virrasztást is. Temetés után tort szoktak ülni. Mielőtt a halottas házba lépnének, a tisztulás jeléül megmossák kezüket és olvasóikat. A terített asztalnál előbb a megholtért imádkoznak, csak utána fognak az evéshez. A halottért természetesen misét is szolgálnak. A bessenyieknél az özvegy guggolva imádkozik a mise alatt, a templom kövére ragasztott gyertya mellett.

* * *

Nagy vonásokban ez a délmagyarországi bolgárok néprajzi képe. A kutatásnak még sok tennivalója volna, ha mostanában nem ütköznék leküzdhetetlen külső akadályokba. Kötelességeinket azonban számontartjuk, eddig is teljesítettük és a viszonyok kedvezőbb alakulásával ezután is teljesíteni fogjuk, hiszen a magyar tudománynak alig van sürgősebb és kézenfekvőbb feladata, mint hazai nemzetiségeink teljes megismerése.

Bálint Sándor

Irodalom: Dolgozatunk anyagát főleg *Csitbusz* Géznák romantikusan szertelen, olykor kritikátlan, de érzésében mégis tamláságos és szellemes munkáiból: *A délmagyarországi bolgárok etnológiai magánröjze*, Temevár, 1882. továbbá *A temes- és torontálmegyei bolgárok és A Krassószéchenyi Krassóváros*. Budapest, 1913. Nemzetiségi Ismeretérő Könyvtár VII. meritettük. Itt-ott felhasználtuk *Strausz Adolf: Bolgár néphit*. Budapest, 1897. és *Bolgár néprőlést gyűjtemény* I-II. Budapest, 1892. *Tihálóczy Lajos: Magyar-bulgár összekötések*. Szeged, 1898. *Melich János: A honfoglalás kori Magyarország*. Budapest, 1926. *Knieza István: Magyarország népele a XI. században*. Szent István. — Emlékkönyv. II. és C. *Sebestyén Károly: Adatok a Krassóváros néprajzához*. Ethnographia, 1941. adatait is. A monografikus feldolgozás elengedhetetlen föl-tétele lesz a délvizélt bolgár népelet bulgáriai örökségének és analógiáinak, továbbá a hazai egyezéseknek és párhuzamoknak korszerű kilejtése.

Bunyevác kultúrtörékvések Bácskában

A Délvidékkel hazatért közel 100 ezer lélekszámú bunyevác-ság a különélés alatt nemzeti öntudatban ugyanúgy megerősödött és csiszolódott, mint a többi bácskai nemzetiség. Pedig a bunyevác-ság sokáig nem volt egységes; darabokra szaggattatva Zágráb —Belgrád politikája között ingadozva a töredéknemzet nehéz sorsával kezdte el a különélést. Hánykolódott, kereste igazi nemzeti hovatartozandóságát akkor, amikor minden nemzetnek és népcsoportnak tartoznia kellett valahová, hogy az erősebbe kapaszkodva megőrizhesse multjának minden szép emlékét, népiességének szikrázó gazdagságát vigyázva, hogy a fejlődés útjáról a számottevőbb népek el ne sodorják. A keresés és tájékozódás ideje sok csalódással és kiábrándulással mégis edzették és öntudatosabbá tették a bunyevác-ságot. A megpróbáltatások az öntudatosodáshoz vezettek, pedig volt idő, amikor élni akarásuk háromféle áramlat sodrába szorult.

A belgrádi barátkozással kezdték s annyi félrevezetés és becsapás után már csak azok maradtak ezen az elárvult és fűvel benőtt vékony ösvényen, akik a maguk kicsiny politikai számításait össze tudták egyeztetni az ingadozó balkáni erkölcsökkel. A termékenyülés és lelki vagyonszerzés bőséges esztendejének nevezik a bunyevácok azt az időszakot, amikor a közös vallás figyelmeztető útmutatásai alapján az utolsó órában megtalálták a horvát-sághoz vezető utat. Visszakanyarodtak oda, ahonnan 250 évvel ezelőtt megindultak őseik, a Bácskába és örömmel és boldogan ölelték magukhoz a felismerés és egymásratalálás óráiban a horvát-ságot. Attól az időtől kezdve kapott határozott formát népi individualitásuk, színe, értéke; ellenálló ereje lett megmozdulásaiknak és akaratuk nagy lendülettel vitte magával az egész népcsoportot a felvilágosodás és nemzeti felébredés céljai felé. A kétféle törekvés: zágrábi és belgrádi politikai elképzelések közé ékelve vergődött a harmadik, amely a két előbbitől idegenkedve elvetette úgy a szerbségbe, mint a horvát-ságba való beolvadás szintézisét és kitaróan egyszerűen a bunyevác-ságnak akarta megtartani a bunyevácokat. Nem holmi fából vaskarikaszerű elképzelés volt ez s még csak közeledés sem a magyarság felé. A magyarokká vált bunyevácok mindvégig vállalták a magyarságot és egy percig sem inogtak meg. A bunyevác megjelölés kihangsúlyozásával tulajdonképpen ellenállást akartak tanúsítani minden olyan törekvással szemben, amely akár szerbeknek, akár horvátoknak igyekezett feltüntetni őket.

A nemzeti öntudatosítás korszakában, amikor az egész világot a nemzeti eszme frissítő áramlata járta át, a horvát-sághoz va-

lő tartozandóság életrevalóbbnak bizonyult és az is kerekedett felül a bunyevácság soraiban.

A bunyevácság zajló életében bekövetkezett fejlődési vonalak a legszembetűnőbben ütköznek ki szellemi síkjaikon, amelyeket mi magyarok is jól ismerünk, hiszen a közös sors sokszor a kiváncsiságon túlmenően is odavitt melléjük.

Az elcsatoláskor már állott a bunyevácok nagymultú egyesülete, a Pucska Kaszina, amely most lesz hetven esztendő. Munkássága a bunyevácság meggondolt lassú életének medrében kényelmesen elhelyezkedett. A belgrádi elképzelésnek ez sehogyan sem felelt meg, mert a bunyevácsgót élénkebb és mozgalmasabb közreműködésre igyekezett ösztönözni a szerb szellemiség szolgálatában arra is törekedve, hogy a magyarsággal még fennálló elég erős kapcsolatok lazítását meggyorsítsa. A pihenő vitorlákot nekiengedték a heves belgrádi szélnek, hogy megduzzadva elragadják a bunyevácsgót. Egy Szabadkára került szerbiai tanár Gyorgyevecs Dragoszláv agilis felesége, a bunyevác származású Malagurszki Mara, akinek irodalmi ambíciói is voltak, vállalkozott arra, hogy a bunyevácsgót beállítja a szerb szellemi, kulturális és politikai irányzatba. A huszas évek elején hívta életre a Bunyevacska Proszvetna Maticát, amely olyan elszántan indult, mintha rohammal akarná bevenni az összes bunyevác hadállásokat. A Damjanich-utcai rozoga épületet vásárolta meg az egyesület, hatalmas költséggel átalakította, hogy a bunyevácsgónak a város közepén imponáló szellemi fellegvárat építsen. Korszerű színházterem, tágas olvasó, könyvtár, hetilap állott rendelkezésére. Az egyesület élén Jurics Márkó országgyűlési képviselő állt, aki nem sokat törődve azzal, hogy pillanatnyilag Belgrád miként vélekedik a magyarságról, igyekezett ápolni a magyarsághoz való kapcsolatait és az ő közbenjárásával 60 hold ma is rendelkezésükre álló városi földet ajándékozott a város kinevezett képviselőtestülete a Maticának, hogy annak jövedelméből céljait könnyebben megvalósíthassa. A kultúrház felépülése után bunyevác színdarabbal is kísérleteztek, ami igen ritka jelenség volt. Gyorgyevecsné bunyeváctárgyú színdarabját adták elő, később még néhány előadást rendeztek, de életrahívójának, Gyorgyevecs Dragoszlávnak hamarosan bekövetkezett távozásával a Matica elszíntelenedett és hamar el is sorvadt. Amolyan olvasókörré zsugorodott, ahol az öregurak az idő agyonütésére jönnek össze néhány órára.

A Bunyevacska Proszvetna Matica azonban nemcsak Gyorgyevecsné Belgrádba való költözése miatt omlott össze, hiszen nem is volt soha erős gyökereket eresztő intézmény. A bunyevác-

ságnak az a rétege, amelyet papjai s a Belgrád által becsapott és már a második választásokon a parlamentből kibuktatott Ráics Balázs vezetett, a Maticában kimondott szerbesítő törekvést látott és attól mind határozottabban elfordult. A Matica szinte ellenséges lett a bunyevácok szemében s a papság, amely először ébresztette a bunyevácok régi tűzhelyének és kultúrájának emlékét, mindig radikális maticának nevezte. Ezzel azt akarta kifejezni, hogy a Bunyevacska Proszvetna Matica egyedüli célja a szerb szellemi, politikai és kulturális uralmat fenntartani és terjeszteni, ebből pedig a bunyevác tömegek a tapasztalatok alapján nem kértek többet. Megindult tehát a szerb befolyás háttérbeszórítása és ez a törekvés vezetett a Szabadkára költözött horvát intellektuelek és a Zágrábban tanult bunyevác ifjak segítségével a horvát kultúrotthon megvalósításához.

Ez azonban már a diktatura idejére esik, amikor a bunyevácok egyik szerb kísérletet a másik után hátrítottak el sikeresen és már azok a Belgrád szolgálatában álló szenátorok, képviselők, polgármesterek, hetilapszerkesztők sem kellettek nekik, akikkel a szerb politika makacsul tovább próbálkozott.

A Bunyevacska Proszvetna Matica megalakulásának első éveit után már alig hallatott magáról. A legjobb esetben választásokkor tartottak falaik között egy-egy szintelen összejövetelt, hogy utána még csendesebb legyen a megzavart álom. Pedig alapszabályai szerint hivatva lett volna a bunyevác népszokásokat ápolni, színelőadásokat rendezni stb. Ehelyett bosszantó adósságokat halmozott. Az épület átalakítási munkálatai ugyanis százazreket emésztettek fel, s hogy az adósságok kamatainak fizetésére sem volt elegendő az összegyűjtött pénz és a 60 láncc föld jövedelme. A Maticának szép tágas termei kongtak az ürességtől, szinte elveszett bennük az a néhány következetes ember, aki máshova nem akart járni. Télen már csak egy kis termet tudtak fűteni. Ugyanekkor a horvát kultúrotthonban, amelyet a Pucska Kaszinóból kivált és határozott horvát politikát követelő horvátországi vezetők teremtettek meg, — hogy „legyen hely, ahol a horvát gondolatot szabadon terjeszthetik“, virágzó kulturális élet indult. A Neven dalárda megpróbálta a legnehezebbet: a bunyevácossággal megkedveltetni a zenei életet. Egyik előadást a másik után rendezte úgy Szabadkán, mint Horvátországban, s ahogy hanyatlott a Bunyevacska Proszvetna Matica, úgy nőtt és erősödött a tisztára horvát szellemiségből táplálkozó Neven-csoport.

A kétféle áramlat először csak az egyesületekben, bunyevác házakban küzdött, családokat választva el egymástól és aztán már az utcára is kiömlött. Szinte fojtogatta egymást a választási

küzdelemben és ebben a nemesedő harcban, amely egyben megjelölte a bunyevácság helyét jó időre a délszláv törzsek örök marakodásában, a horvát csoport végleg felülkerekedett. Sietette ezt a folyamatot az is, hogy Zágráb, amely sokáig elhanyagolta a bunyevácságot, egyszerre átérezve annak jelentőségét, hogy a horvát gondolatnak Bácskában a bunyevácság lesz a zászlóvivője, felkarolta a bunyevácokat. De sokat jelentett a bunyevác papság erőteljes segítsége is. A papság támogatását azért sem lehet lebecsülni, mert megszerezte a bunyevácságnak azt a hajlékot, amelyet azzal a szándékkal emeltek, hogy azon keresztül a szerbekhez csalogassák a bunyevácokat. Még 1934-ben rendezetlen adósságai miatt el akarták árverezni a Maticát, s Budánovics Lajos püspök, amikor ezt megtudta, azt a párbért, amit mint Szent-Teréz plébános behajtott a városra, az épület megvásárlására fordította. Alapítványt létesített és az épületből a bunyevác jelzöt elhagyva, Szabadkai Matica lett. Azzal a kísérő okirattal létesítette az alapítványt, hogy az épületben a horvát egyesületek hajlékot kapjanak és a bunyevácság szellemi felemelésén tevékenykedjenek. A volt színháztermet kápolnáknak alakították át. A Neven vasárnaponként mise keretében itt énekelt és évenként egyszer úgynevezett „razgovor“-okat tartottak, amelyek amolyan horvát szellemű kultúrmegnyilvánulások voltak. Ekkor beszéltek meg mindazokat a kérdéseket, amelyek a bunyevácságot és a horvátágot foglalkoztatták és különösen abban az időben, amikor a horvátok kemény harcban álltak Belgráddal. Volt hasznos a bunyevácok számára ez az intézmény. Az egyesület elnöke Ráics Balázs lett, aki itt mondotta el történelmi jelentőségű beszédét arról, hogy milyen csalódások érték a párisi béke delegáció bunyevác tagjait, akik ott tudták meg, hogy Belgrád a külföld megtévesztésére szerbeknek tüntette fel a bácskai bunyevácokat. A Matica adta ki a horvát orientációjú bunyevácok évkönyvét a Danicát, a Klaszje Nase Ravni (A Mi kalászunk) folyóiratot, amely a bunyevác népdalok, mesék, elbeszélések színes csokrát szolgáltatva. Itt nyertek elhelyezést a többi horvát-bunyevác egyesületek is, bár néhány évig a kiszorult Bunyevacska Proszvetna Matica részére is néhány szobát rendelkezésre bocsájtottak, amíg az egyesület ugyanabban az utcában szerényebb hajlékba nem költözött.

A felszabaduláskor tehát a bizonyos tekintetben depolitizált és más rendeltetésű Pucska Kaszinón kívül a Bunyevacska Proszvetna Matica és a Szabadkai Matica magába olvasztva a horvát egyesületeket, állott a bunyevácok rendelkezésére, hogy végrehajtsa e nemzetiség soraiban a szellemi átcsoportosítást. A horvátokhoz való kapcsolataik öntudatosították a bunyevácság nemzeti

érzéseit, bár ebben nagy segítségükre volt az iskolai nevelés is. Ma a Szabadkai Maticában a kongregációk székelnek, a Bunyevacska Proszvetna Matica kisebb helyisége változatlanul csendes; amolyan pót Pucska Kaszinó, amelybe csak nem akarnak elmenni azok, akik az ellenkező oldalon pártoskodtak huszonhárom évig. A Neven, amely sok tagját elvesztette ugyan, de azért az adottságok között is igyekszik életjelt adni és életben maradni.

Halk és csendes Szabadkán, a bácskai bunyevác metropolisban a bunyevácok kultúrélete, amint az a mai komoly időkhöz illik. Szellemi forrásaik azonban nem dugultak be, sísteregnek és a hazatérés után keresik a lehetőségeket, hogy felszínre törve hallassanak magukról és hűségüket a magyarsághoz bebizonyítsák.

A bácskai bunyevácok, ha nemzeti öntudatban határozottabb irányt is követnek, mint az elszakításkor, Szent István országának megbízható népei maradtak.

A délvidéki magyarság változatlanul barátinak és nem ellenségnek tekinti őket.

Csuka János

Nyárutó

Ki mondaná meg, hol hamvadnak el
így nyárutón a lankadó tüzek?
Szivem csendes... Fel-felujjong mégis,
hogy a szerelem most gyújtotta meg.

Ugye kedves, mi magunkba rejtve
nem kérdezzük a nyári tűz után?
S a nyári mámort mégse felejtve
szivünk tüzes lesz, mint a muskotály.

Piros virágként kinyíló szádra
míg mosolytalan, kemény és komor
győzedelmes számat szorítom, —
csókokod tüzel, mint menyegzői bor.

S így búcsuzva az eliramló nyártól,
piros csókok keszkenője repdes
fejünk fölött, de az elmúláshoz
könnyet ugye nem hullatunk, kedves?

FEKETE LAJOS

A zentai csata emlékérméi

Nemcsak mi délvidéki magyarok, de az egész nemzet büszkén emlékezik ma a dicsőséges csatára, amelyet zentai csata néven ismerünk s amely Magyarországot a török uralom alól felszabadító 16 éves háborúnak 1697 szeptember 11-én kivívott döntő csatája volt.

Az erkölcsi siker nagyságát gyenge tollal méltányolni képtelenek vagyunk. Az anyagi sikert feltünteti az egykorú hadijelentés, mely szerint 7 boncsok, 423 zászló, 80 ágyú, töméntelen hadikészlet és eleség került a győzők kezébe. A törökök halottakban 30.000 embert veszítettek, ebből 20.000 török zászlók között lelte halálát, míg 10.000-nél több a Tiszába fullt. Maga a nagyvezér, négy vezér, a janicsár aga, 13 pasa és számtalan főtiszt volt a holttestek között.

Emlékezzünk meg pár sorban a csata előzményeiről és a következményeiről is.

1697-ben a bécsi haditanács a hadvezéri tisztséggel Szavovai Jenő herceget bízta meg azon meghagyással, hogy a törökkel csak kisebb csatározást folytasson, s kerülje a döntő összeütközést. A herceg eleinte engedelmeskedett a felső parancsoknak és Pétervárad alatt erődített táborba szállt. Ez alatt a török a bácskai oldalon Zenta felé ment és ott a Tiszán hidat vert azon célból, hogy azon átkelve a temesi vidékeken garázdálkodniék. Lovasságával a török már át is kelt az új hidon, midőn Jenő herceg a bácskai oldalon maradt ozmán csapatokat megtámadta, de egydőben a folvón átvezető hidat leromboltatta és így az ellenség menekülését lehetetlenné tette.

A herceg nagy diadala nem tetszett a bécsi haditanácsnak. Vádltként rendelte fel Bécsbe és itt felelősségre vonta amiatt, hogy a tanács határozott tilalma ellenére döntő harcba mert szállni a törökkel. A vádlók előtt a győzelmes hadvezér leoldotta kardját és azt a haditanácsnak azzal nyújtotta át, hogy az még mindig nedves az ellenség véréből. I. Lipót király erre a kardot visszaadta, ellene a büntető eljárást megszüntette és halálát adott az Eggek urának, mert őt „méltatlanul“ ilv nagy győzelemre segítette. A király szokatlan beismerő és elismerő kijelentésén kívül egyébbel is kimutatta háláját. Többek között számos érmet veretett a csata emlékére. Legyen szabad ezekről megemlékeznünk.

1. Az emlékérmék egyikén a zentai harctér látható a felhomlott török csatarenddel. A tábor a Tisza választja ketté. A folyó két partját az a török által hirtelenében vert híd köti

össze, amelyet Jenő herceg a csata közben lerombolt, ami által a Bácskában maradt török csapat elől a menekülést elzárta. A harctér felett három sas röpköd, ezek felett ADVERSO CEDENS CANIS OCCIDIT AVSTRO. a csatater alatt pedig STRAGES TVRCARVM AD PARTHISSVM MDCXCVII felirat van.

Az érem hátlapján a Tisza folyó megszeméltetett alakja ül, kezében győzelmi jelvényeket tart. Egyik lábát vízben tartja, amely körül török hullák úsznak. Háta mögött nád, előtte a felkelő hold RVBENS CAPUT ABDIDIT VNDIS. peremén pedig: FIAT SICVT ISTE INIMICI REGIS QVI CONSVRGVNT ADVERSVS EVM IN MALVM felirat van.

Mesteriegy hiánvában az éremvéső művész személye meg nem állapítható. Valószínűleg nürnbergi mester műve.

A Nemzeti Múzeumban és a bécsi Hofmuseum éremtárában van ezüst példány.

Átmérője 44 mm.

Súly 35.65 gr.

Ismertetve Széch. 40. tábla 61. sz.* Wesz. G:X. 3.** N. K. VI. évf. 1. lap. 1.*** B. B. V. M. T. T. É.**** 1.

2. Egy másik érmen szintén a Tisza személyesített alakja ül, jobbjaiban gömbön álló, babérkoszorút és palmaágat tartó, Victoria szobrocskát tartva, amely alatt AVSPICIIS LEOPOLDI MAGNI. VIRTUTE EVGENII. SARAVDIAE D. EXERCIT. TVRCIC. CLADE XX HOST. FACTA PRIMARIIS DVCIB. DELETIS. CASTRIS VNIVERS. TORMENT XCVIII OMNIO. APARATV. BELLICO INTERCEPTIS. CAESVS PROFILIGAT. D. I/11 SEPT. A. MDCXCVII feliratú tábla van, baliában nádat és egy urnát tart, amelyből vizet és halat önt. A kissé felemelt jobb lába alatt kormánylapát van, oldalán pedig TIBISCVS felirat.

Az érem hátlapján a zentai harctér látható ZENTA felirással, lovasokkal és ágvúkkal. A füstölő ágvúk a híd felé vannak irányítva, valószínűleg a híd lerombolását akarta a vérszők megörökíteni érmével. A csatater felett három sorban INTERFECIT EXERCITVM EORVM ET SVBVERTIT ROTAS CVRRVVM FEREBANTVRO IN PROFVNDVM. EXOD. 14. az érem peremén EN NOVVS EXVOTO FELIX LEOPOLDE TRIVMPHVS. Különös dolog, hogy Lipót, aki a töröknek döntő megtámadását megtiltotta és előszóval kijelentette, hogy Jenő őt „méltatlanul“ segítette győzelemhez, mégis megengedte az emlékérmén úgy feltüntetni, hogy a herceg a győzelmét „auspicius Leopoldi“ vívta.

Hogy milyen jelentősnek találták ezt az emlékérmét, látható azon körülményből is, hogy ebből aranv érmet is vertek, valószínűleg a királynak vagy a győzelmes hercegnek 69 gr.

vagyis 20 ducát súlyban. Ezen nagyértékű példányt a bécsi Hofmuseum éremtára őrzi. Átmérője 44 mm.

Az ezüst példányok peremirattal és anélkül a Nemzeti Múzeumban, a bécsi Hofmuseumban és e cikk írójának gyűjteményében találhatóak.

A peremiratos súlya 30 gr.

A peremirat nélküli súlya 21.75 gr.

Van zin példánya a cikk írójának és rézpéldánya a Nemzeti Múzeumnak.

Az érmen mesterjegy nincs és így nem állapítható meg az éremvésző művész neve. Tehnikája nürnbergi mester munkájára enged következtetni.

Széch.*) 40. tábla 62. sz. Wesz.***) G. X. 1. N. K.***) 2. sz. B. B. V. M. T. T. E.****)

3. Az első érmen Jenő herceg nincs megemlítve, a másodikon neve olvasható, a harmadikon már Jenő mellvértes mellképe látható, aranygyapjas rend jelvényével HAVID VLLI VETTERVM VIRTUTE SECUNDVS körirattal. A mellkép alatt a szelvényben MEM. AETER : EVG—PRIN : SABAVD. SVM EXERC. CAES. DVCTORIS olvasható.

Az érem hátlapján hat najáda török fegyverekkel fegyvertáncot jár Szavoyai kereszties címere körül, amelyet két folyónak személyesített alakja tart a feje felett. Hogy melyek ezek a folyók meg nem állapíthatjuk teljes bizonyossággal, de a zentai csatára vonatkoztatva valószínű, hogy az a Duna és a Tisza. A táncolók körül félkörben SEMPER HONORATVS NOSTRIS CELEBRABITVR VNDIS olvasható, alattuk a szelvényben két sorban GLORIA CHRISTI 16 ANORVM. 97. ez alatt G. F. N. mesterjegy, a peremén pedig TRES POTVIT COMPLERE DVCES. FREGITQ. FVRENTEM CVNCTANDO. VICITQ. MANV. VITVMQ. RELEGAT *

A G. F. N. mesterjegyből ítélve az érem vésője Georg Friedrich Nürnberger nürnbergi éremvésző és pénzverőmester volt (1682—1724).

Ezen érem úgy a Nemzeti Múzeumban, mint a bécsi Hofmuseumban fellelhető.

Anyaga ezüst.

Súlya: 36 gr.

Átmérője: 44 gr.

Széch.*) 41. tábla. 62. szám. Wesz.***) G. X. 2. N. K.***) 3. szám, B. B. V. M. T. T. É.****) 3. szám.

4. Egy másik érmen I. Lipótnak és fiának I. Józsefnek báberkoszorúzott mellképe látható, felette sugaras háromszögben Jehova héber betűkkel írott neve olvasható, körülötte pe-

dig LEOPOLD ET JOSEPH. AA. HIS EGO NEC METAS RE-
VEM NEC TEMPORA PONO.

Az érem hátlapján három csoport diadalmi jelvény van. Minden csoporton paizs van, amelyre palmaágat tartó Victoria győzelmi helyeket jegyez, így az érem bal oldalára VICT AD NISSA, jobb oldalára VICT AD SALANKEMEN, ezen paizs alatt egy táblára VICT AD SICLOS, a közepére pedig VICTO AD SENTAS. Az érmen félkörben PERPETVOS MERVIT DOMVS ISTA TRIUMPHOS, a Victoria alatti szelvényben AETERNIT. AVG. 1697 felirat van, peremén pedig IVRAVI DAVID SERVO MEO: :VSQVE IN AETERNVM PRAEPARABO SEMEN TVVM. Victoria lábánál.

Anyaga: ezüst.

Úgy peremlátú, mint peremirat nélküli van a Nemzeti Múzeumban, a bécsi Hofmuseumban és a szerző gyűjteményében.

Tekintve a P. H. M. mesterjegyet, az érmet Philipp Heinrich Müller aranyműves és éremvéső művész véste, aki 1650. évben Augsburgban született, Augsburgban és Nürnbergben működött. Meghalt 1718-ban Augsburgban.

Az érem átmérője 45 mm.

A peremiratos súlya 35.95 gr, a peremirat nélkülié 29.32 gr.

Széch.*) 41. tábla 63. sz. Wesz.***) G. XIV. 4. sz, N. K.***) 4 sz. B. B. V. M. T. T. É.****) 4. szám.

5. A zentai csatában elesett a török nagyvezér is, akinek zsebében megtalálták a török birodalmi pecsétet. A pecsét-nyomó, mint érdekes hadikincs a bécsi hadi múzeumba került. Erről is készítettek emlékérmét. Az érem oválalakú és egyik oldalán az eredeti pecsét másolata, a másik oldalon: SIGILL SULT. MVST. PRIM. VEZIRII COLLO APPENS CAPTVM IN PRAEL. VICT. AD SZENTAM D. I/11 SEPT. 1697. peremén pedig SVLTAN MUSTAPHA FILIVS MEHEMET SÍC SEMPER GLORIOSVS A. 1106 felirat van. Ez a 1106 évszám a mohamedán népek évszámítása, mert az ő időszámításuk K. u. 623 évvel kezdődik, amidőn Mohamed üldözői elől Mekkából Medinába menekült.

Anyaga ezüst.

Súlya 6.20 gr.

Átmérője 20/27 mm.

Eredetije fellelhető a Nemzeti Múzeumban és a szerző gyűjteményében.

Éremvésője ismeretlen, valószínűleg bécsi művész.

Széch.*) 41. tábla 64. szám. Wesz.***) — N. K.***) 5. szám. B. B. V. M. T. T. É.****) 5. szám.

6. Egy másik érmen, amelyről szeretnénk elhinni, hogy magyar vésnök tervezte, felhők között Mária könnyet, — a nagy győzelem miatt valószínűleg örömkönnyet — hullat a jobbra fordult magyar haza sorsán. Mária előtt Jézus szintén a felhők között van és egy csészébe felfogja anyja könnyeit. Az érem körül * TRISTEM EX OCVLIS IMBREM VVLTVQVE CADENTEM, LEGIT ET AD SVMMI PERTVLIT ORA PATRIS, az érem alján metszetben pedig PATRŌNA HVNGARIAE felirat, ez alatt †.

Az érem hátlapján templom van ábrázolva, amelyben I. Lipót király az oltár előtt térdelve kiterjesztett kézzel imádkozik. Baloldalánál a birodalmi alma és a kormánypálca fekszik. Jobboldalán egy pálmaágat tartó angyal babérkoszorút helyez a fejére. Az oltár felett és a templom két oldalfalán török félholddal díszített zászlók függenek. Az oltár és a zászlók felett lévő boltíves síma helyen DELETO HOSTE PERNICIOSISSIMO AD SENTAM. 1697., körülötte HINC SECVLA DISCANT INDOMITUM NIL ESSE PIO, TVTVMVE NOCENTI, peremén pedig POSVISTI LACRYMAS MEAS IN CONSPECTV TVO : TVNC CONVENTENTVR INIMICI MEI RETRORSVM olvasható. Átmérője 44 mm.

Arany példánya van a bécsi Hofmuseumnak, ezüst példánya a Nemzeti Múzeumnak.

Az aranynak súlya 69.69 gr., az ezüsté 34.45 gr.

Verdejegy hiányában nem állapíthatjuk meg, hogy ki alkotta az érmet, de azt igaz magyaros szellem hatja át és ezért úgy véljük, hogyha nem is magyar de legalább nem az osztrák világnézettől áthatott művésztől származik.

Széch.*) 41. tábla 65. sz. Wesz.***) — N. K. 6. szám. B. B. V. M. T. T. É. 6. szám.

7. Egy igen ritka zentai emlékérem, melyet Dr. Gohl Ödön a Numizmatikai Közlöny 1906. évf. 68. lapján ismertetett, I. Lipót király babérkoszorúzott mellképe látható páncélban, reá vetett hadiköpennyel. Az érmen a király balra néz. Parókájának göndör fürtjei mellvértjéig érnek. Mellén az aranygyapjas rend jelvénye függ. Az érmet dúsan tagolt keret veszi körül, melynek szélesebb síma közén IMP. CAES. LEOPOLD. AVG. felirat van a fej felett. I. Lipót karszelvényében nagy és domború betűkkel I V F mesterjegy.

Az érem hátlapján jobbfelé vágató, balra néző páncélos és sisakos lovas rövid, kissé görbült kardjával hátrafelé csap. A lovas hátamögött fa, előtte menekülő török csapat, lova alatt emberi hullák fekszenek. A vitéz fejére egy jobboldalról röpülő sas koszorút helyez. Előlapjához hasonló keret síma közén felül DISSIPAVIT. SVPERBOS, alul MDCCXCVII.

Öntött bronz érem.

Átmérője 78 mm.

Feltalálható a Nemzeti Múzeumban és az Erdélyi Múzeumban.

Dr. Gohl szerint olasz készítmény, Veber, mások szerint Vismara művész műve.

8. A zentai csatában harcoló vitézek közül Reuss VI. Henrik a felső greitzi idősebb ágból származó herceg emlékét is megőrizte az érmészet. Nevezett, mint tábornagy hat zászlóalj szászországi gyalogossal vett részt a zentai csatában a II. hadvonalban. A hős vitéz ebben a háborúban kapott sebé folytán a következő évben vagyis 1698-ban Szegeden meghalt. A tallér előlapján Reuss VI. Henrik uralkodó herceg balra néző parókás mellképe foglal helyet. A hős páncélos mellképe körül teljes körben HENRICUS VI RUTHENUS, COM. ACDN. A. PLAV. DN. INGR. CR. G. S. E. L. S. R. M. POLON körirat, mely alatt félkörben: SCHALL. GENERALIS. ETS. EL. SAX. CAMPIMARE.

A tallér hátlapján zsinórral összefűzött tölgyfagaly és pálciaág felett ívalakban: INVICTVS MORIOR. Az ágak alatt 12 sorban: NAT : GRAIZ : VARISC : D. VII. / AVG : M. DC. XLIX. HOSTIB : IN / HUNGAR : PROP : ZENTAM PRAE / LIOD. I/11 SEPT. MDCXCVII. IAM / SUPERAT ACCEPTO VULNERE / MORTIFERO SEQU : D I/11 OCT : / SEGEDINI VITAM PRO / PATRIA BEATISS : / ET GLORIOSISS : / REDDIDIT / I. L. 16 + 98 II /

Az érem a halott temetése emlékére vert tallér u. n. Begräbnisthaler, amelynek veretése különösen a német fejedelemségekben, az uralkodó halála és temetése alkalmából szokásos volt és helyettesítette a mai gyászjelentést.

A talér széle recézett, peremirata nincs. Anyaga, mint a talléroké általában, ezüst.

A Nemzeti Múzeum és e cikk írója őriz e ritka tallérből egy-egy példányt.

A tallér átmérője 45 mm, súlya 28.85 gr.

Széch.*) — Wesz.***) G. XXIX. 4. sz. N. K.***) 8. szám. B. B. V. M. T. T. É.****) 8. szám.

A zentai csata érmészetének, kis plasztikájának, nem csak fém-ből készült emlékei vannak, hanem van olyan is, amely fából készült. Ezeket az u. n. ostábla játékoknál használták bábú, azaz pion gyanánt. Az ostábla játék sakkszerű játék féle, amelyet a múlt századokban a nemzet minden társadalmi rétege szívesen játszott. A figurákat, a pionokat sakktáblához hasonló lapon tologatták, míg sikerült a két játékos közül az egyiknek a másikat a játékszabályok szerint legyőznie.

A Nemzeti Múzeumnak főiri hagyatékából sikerült számos művészi kivitelű fémverőtökével préselt a török elleni háború eseményeit megörökítő fapiónt szereznie. Ezek között van, amely a zentai csatára vonatkozik. Így:

9. A pión előlapján előtérben három páncélos vitéz ül ágaskadó lovon. A középső lovon ülő vitéz egy menekülő törökre süti pisztolyát. Távolban magyar és török katonák harcolnak. Háttére hegyes vidék. A pión felső részén félkörben: DESCENDYNT VELVT LAPIS. EXOD. 15. 5. A lovasok alatti szelvényben: VICTORIA AD TIBIS CVM / XI. SEPT. 1697. /

A pión hátlapjának bal oldalánál oválalakú meduzafővel díszített paizs van, alatta lándzsa, kard, ágyúcső és ágyúgolyó. Háta mögött meztelen Victoria koszorút helyez a fejére. Baloldalon ívalakban MARTI. VLTORI felirat, háttérben fák és hegyek..

Mindkét oldalon többszörösen tagolt keret és szélesebb sima szegély.

Barnás fa. 55 mm. széles, 14. vastag.

A Nemzeti Múzeum éremtárában van.

Úgy az első ismertető Dr. Gohl Ödön, mint a szerző szerint kiadatlan.

Ezen piónt, melyet érmészeti emlékek mondhatunk Dr. Gohl Ödön a Nemzeti Múzeum osztály igazgatója, volt szabadkai főgimn. tanár, a magyar Numizmatikai Közlöny szerkesztője még 28 darab magyar vonatkozású piónnal ismertette a Numizmatikai Közlöny 1905. évi IV. évfolyam 39. oldalán 22. sz. a. Ugyanezen oldal 23. sz. a. ismertett egy másik piónt is 23. szám alatt. Ezen Miksa Manó bajor választó fejedelem képe lóháton bal felé, kezében parancsnoki bot, fején széles karimás kalap, lenn MB mesterjegy. Körül: MAX. EMAND. G. V. BA — E. P. S. D. C. P. R. S. R. I. AR — E. E. L. L.,

Hátlapja mint az előbbié.

Fekete pácolt fa.

54 mm. széles, 14 mm. vastag.

A Nemzeti múzeum éremtárában van.

Úgy az ismertető Dr. Gohl Ödön, mint a szerző szerint kiadatlan példány.

Az MB mesterjegy szerint Martin Brunner éremvéső művész metszette, aki Nürnbergben 1659. évben született és 1725-ben halt meg ugyanott.

A szerző ezen pión leírását nem tette közzé sem a Numizmatikai Közlöny szerkesztősége, sem a Bács Bodrog vármegyei Történelmi Társulat Évkönyvének szerkesztősége felkérésére írt cikkében, mert a piónt nem taartotta a zentai csatára vonatkozóan. Hosszas bűvárlatok után sem talált adatot arra,

hogy Miksa Manó bajor választó fejedelem Zentán küzdött volna.

Az igaz, hogy a két pión hátlapja megegyezik, de ezeken zentai vonatkozás nincs. Ezek minden egyes győzelemre felhasználhatók voltak. Nem ritka az ilyen összeházasítás az érmészetben. Ezeket hybrid érmeknek mondjuk. Ilyen hybrid valószínűleg ez az érme is.

10. Zenta nevével találkozunk még Jenő halálára vert emlékérmén is. Az érme előlapján Jenő herceg mellképe van babérkoszorúval és lengő kötőszallagokkal. Körirata EVGENIVS FRANC. PR. SAB. CAES. MAI. EXERC. SVPR. DVX. a váll vágásában VESTNER. F. mesterjegye.

Az érme hátlapján a herceg koporsója látható amelyen REQUIES OPTIMO felirat van. A koporsón korona van, amely felett nyolc csillag ragyog. Valószínű, hogy a herceg legnagyobb haditetteit jelképezik ezek a csillagok. A koporsó jobb és bal oldalán hat-hat paizs van ugyanannyi tropaeum. Minden paizson egy-egy jelentős győzelem helye van megörökítve, körülötte HERCVLEI QVIDAD HAEC SVNT FORTIA FACTA LABORES, alatta ORBI ERECTVS XXI. APRIL. MDCCXXXVI. felirat van. A hat jobb oldalon lévő paizson ZENTA, CARPI, LVZZAR, CREMON, MONROI. HOCHST, a bal oldalon BELGRAD, PETRIVAR. TORNAC. IINSVL. FLAN. ALDEN. TAVRIN.

● Átmérője 44 m.

Anyaga a bécsi Hofmuseumban többféle súlyú arany, ezüst és bronz. A Nemzeti Múzeumban ezüst és bronz. A szerző gyűjteményében ezüst. Súlyja 26.70 gr.

Az érmet metszette Georg Wilhelm Vestner éremművész, aki 1677-ben Schweinfurtban született, Nürnbergben dolgozott és itt 1740-ben halt meg.

Ezzel a nemzet jövőjére is döntő horderejű zentai csatára vonatkozó emlékérmék ismertetését befejeztük.

Dr. Frey Imre

*) „Catalogus Nummorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationalis Széchényiani.“

**) Weszerle József Hátrahagyott Érmészeti Táblái.

***) Numizmatikai Közlöny 1907. VI. évf. 7—10. lap. Ifj. Frey Imre cikke.

****) Bács-Bodrog vármegye Történelmi Társulatának Évkönyve 1907. XXIII. évf. 65—70. lap. Ifj. Frey Imre cikke.

Az anyaföld tisztelete Bácskában

Sokan értetlenül állnak a magyar földműves földimádata előtt. Különösen a délvidéki magyar paraszt rendkívüli földrajongását kifogásolják és úgy emlegetik, Bácskát, mint Magyarország legmagasabb vidékét... Mi népség van a poros, göröngyös földben? — kérdezik. Hogyan lehet annyira rajongani a prózai búza, kukorica, zab, árpa egyhangú tábláiért? Hasznosak, igaz. De hogy egy egész életet lehessen belefektetni a föld szerelmébe: azért minden időt feláldozni, csak annak látásában gyönyörködni, csak annak megmunkálásában élvezni, csak annak gyarapításáért élni: ez sok szellemi munkás előtt egyszerűen felfoghatatlan.

Valóban: sokszor megdöbbentő földműves népünk rajongása, gondoskodása földje iránt. Én is találkoztam egyszer e döbbenettel.

Csodaszép vidéken üdültem. Tél ott sohasem járt; karácsonykor is nyíltak a rózsák, szegfűk, violák. Éppen akkor kezdett érni a narancs, ezért akkor borult virágzásba is. Narancsvirág illattól volt terhes a karácsonyi udvar, kert, tájék...

Egy bácskai gazdaember szintén utánam jött: üdül ő is tíz napot. Amint leérkezett, hideg szemmel, mozdulatlan arccal nézett végig a varázsos tájon. Nem hatotta meg a színben és illatban tobzódó tél a meseszerű szirtek, a tenger örök mormolása, amely ott rengett pár méternyire ablakom alatt.

A fenyvesek közt sétáltunk és ő az otthont, a tanyát emlegette... Felvezettem a hegyre, hogy lássa, miként bukik le az áldott Nap a vörösen izzó tengerbe: ő a „Szöged felől, Szöged felől, jön egy fekete felhő“ dallamát dudolta...

Bevezettem szobámba: festmények, könyvek, rádió — ő a menetrendet tanulmányozta... És be sem várta a tíz napot: már harmadik nap hazautazott, mert „nem tudja, mi van a tanyával, a jószággal, a földdel...“

Ilyen végtelen földszeretet előtt megdöbbentem. De döbbenetem csak pillanatokig tartott. Mert megértettem. Ők a föld fanatikuskai, földrajongók. Hogy miért, azt az alábbiakban látni fogjuk.

*

... Megyünk a nyári, poros országúton. Seholy kútágas; a tanyák még messze feketéllenek. Kolompolást hallunk: juhnyáj-nál vagyunk.

— Ugyan, édes barátom, — szólítjuk meg a juhászt — adna egy korty vizet kulacsából; nagyon megszomjajztunk.

— Nagyon szívesen. — És kiloccsantva egyet kulacsából, átnyújtja.

Mi iszunk s aztán megkérdezzük:

— Miért liccsantott ki a kulacsából, mielőtt átadta?

— Tiszteletnek tartják azt, meg becsületesnek; úgy hallottam világeletemben. Ha odakínálja az ember másnak a palackot a kocsmában, akkor mondja: „Isten éltesse!“ és kiloccsant egyet belőle. Már nekem, ha valaki kéri a korsót, de mikor magam is vizet iszok, úgy illik, hogy először kiöntök belőle.

Vizből, minden italból először a földre loccsantanak és úgy isznak maguk is, ott kint a pusztákon, tanyákon: még ma is áldoznak a földnek!...

... Keresztelőre hívnak, vagy amint a Tiszamentén mondják: „csökk“-re. Amikor a keresztanya a „komasszony“ meghozza a gyereket a templomból, először leteszi a földre az ágy alá vagy asztal alá, „hogy ne legyen rivó“, ott a földön háromszor rálehel, hogy „ne ártson neki a guta szele“ és csak aztán veszi föl és adja vissz anyjának. Itt is hódoltak a földnek!...

És amikor a bácskai magyar gyerek suhancá cseperedik és tavaszkor először hajtja ki a marhát a legelőre, akkor felvesz három göröngyöt és utána dobja a tehénnek — a Földanya óldását!...

A pusztai ráolvasó gyógyításoknak már világosabban tűnik elénk a föld megszemélyesítése.

Tiszamentén azt tartják: „Akinek a torka fáj, térdepőjön le a földre és egymásután háromszor mongya: „Édes anyám, föld, neked mondom, torkom fáj!“ És annyiszor csókolja meg a földet...

Azután: „A szemmel megveretettet meg lehet a bajtól menteni, ha 9 pucoktúrásbú 2 marok földet hoznak, s ezt vízzel meg főzve, a gyerekre öntik...“

A kelést meg így gyógyítják: „Föld, édesanyám! (ekkor a hüvelyk és neveletlen ujjával egy-egy csipet földet vesz fel 3-szor) Szem megnézte, Szív megverte, Szentháromság egy Isten fordítsa meg rajta!“

Zenta környékén a torokfájást meg így orvosolják: „Föld anyám, torkom fáj, néked panaszolom, gyógyítsd meg, majd nem fáj!“ Vagy: „Föld, édesanya, teneked mondom először: ennek a torkába' erős „pörös“ torok ereszkedett: torokgyíkja, béka levelege, nyakfog, oszójjon, romojjon, benne meg ne marathasson...“

Amellett még mindig dalolnak ott künn a messzi határookban egy ősi nótát:

Kimentem én a kiskertbe,
Arccal borultam a földre,
Még sem láttam, akit kéne...

Azaz: él még ott a hit, hogy aki a földre borul, megtudhatja a titkot, a jövődöt: megsúgja a föld, az anya...

De ami talán a legjellemzőbb: azt tartják még ma is a magyar néphit, hogy amely beteg könnyen akar meghalni, az tessze magát a földre. A Földanya, aki már vár rá, szépen elaltatja...

Amint látjuk: bácskai pusztai népünket születésétől haláláig kíséri a földnek olyan vallásos tisztelete, amely szemelláthatólag még a pogány ősvallásból maradt reá: náluk nemcsak szólás, hanem hitvallás e szó: anyaföld.

Azért téli esteken, kukoricamorzsolás közben, még mindig felcsendül az ősi mese, az ősi hitrege kései maradéka, az öregek ajkán és az ifjabbak áhitattal szívják magukba:

— Eccó' vót, hun nem vót, vót eccó' egy tündér, aki maga

a Födanya vót. Ott lakott mélen a föld alatt en' nagy barlangba', ameliknek ódalába a drágaküvek, meg karbankulusok vótak a szövetnekek ..."

*

Hogy e fenti, még ma is élő földtisztelet legősibb gyökerét feltalálhassuk, szét kell néznünk testvérnepeink ilyentárgyú hagyományai között is.

Így a finneknél úgy találjuk, hogy mondáik szintén emlegetnek egy Földanyát, akinek a férje a „dörgés istene“, a gyermekei pedig az óriások és törpék.

Az észti hagyományok szintén egy istenasszonyról szólnak, akiről ugyanolyan tulajdonságokat emlegetnek, mint a finnek Földanyjáié.

A finn Lencquist azt állítja: „A földet az összes finn népek úgy tisztelik, mint minden élő anyját és táplálóját.“ (16. r.)

A mordvin testvéreknél az Öregisten leánya: az Ange Pátyáj, az anyaistenasszony, a Természet istenasszonya, az élet és a föld termékenységének forrása: a Földanya. A mordvinek éppen különös áhitattal tisztelik Földanyát. Ez istennő téli ünnepére, amint a keresztény karácsony és újév között tartanak, disznót ölnek. És amikor a gazda a disznónak vérét veszi, azt az úgynevezett „szent udvargödör“-be ereszti, hogy ott a föld szívja be: így áldozik a Földanyának ...

És amikor elvégződött az ünnepi lakoma, a gazdasszony levág egy darabot az asztalon díszelgő feldíszített disznófejből, egy kanálba sört is vesz és mind a kettőt a „szent udvargödör“-be önti: a Földanya tiszteletére ...

Messze, keleti erza nevű turáni törzsnél pedig az esküvői szertartások között találunk egy igen jellemző jelenetet. Náluk a menyasszony a lakodalom előtti napon korán felkel, kimegy a mezőre és ott ötször hajtja meg magát kelet felé és így imádkozik:

— Áldj meg engem Atya, áldj meg engem Anya, áldj meg engem kedves Földanya, áldj meg engem ég és föld!

A votják testvéreknél is van egy istenanya: a főistennek, Inmárnak anyja: a Mamu-Kalycina, aki egyben a föld termékenységének, az emberek és állatok szaporodásának is előmozdítója: tehát Földanya.

A mandzsúknak is van egy istenasszonyuk: az Omosi-mama: az „unokák nagyanyja“, akitől a földi szerencsét és boldogságot várják, tehát akinek a Földanya szerepét tulajdonítják.

*

Ezekután áttérhetünk pogány eleink földtiszteletére.

Hítviláguk e megnyilatkozásairól több adatot jegyeztek fel a krónikások. Már a deési monda említi, hogy a magyarok bejövetelükkor áldozatot mutattak be az Istennek, amely úgy történt, hogy három tárgyat: vizet, füvet és rögöt a magasba, az ég felé vetettek. A Székely krónika is jelenti Árpád áldozatáról: „... a vízzel felemelvén a földet s füvet...“

Lisznyai is úgy tudja a honfoglaló magyarokról, „... hogy a Duna vizét, az Alföldnek fekete földjét és a zsiros fűvét szittya módon megáldozák, mert a Duna vizét hosszú kürtbe tölték és az ég felé felhínték, a fekete földet is az ég felé felhajigálák, a fűvet hasonlatoskép...”

Ősi törvénykönyvünk, a „Corpus Juris” azonkívül feljegyezte a „komoly és borzasztó” esküformát, ahogv őseink a legnagyobb esküt letették, s amely szerinte, már az őskortól kezdve eredeti nemzeti szokásként dívott nálunk: „Akinék bírósági rendelkezés folytán így meg kellett esküdni, az meztláb egy földbeásott gödörbe állt és fejét lefedve, jobb kezébe földet vett, fején keresztül hátravetette és megesküdött:

— Én N. N. esküszöm — ezután jött a szokott esküszöveg: majd — és ha ezen általam letett eskü hamisnak és álnoknak mutatkozik, az a föld nyeljen el engem és sem nekem, sem örököseimnek, sem utódaimnak, sem e birtok lakóinak hasznos és termékeny ne legyen. hanem termény és haszon helyett tövist és bojtortjánt teremjen! Isten engem úgy segítjen!

Sőt a történelem egy mondát is följegyzett egy ilyen földeskü hamis letételéről és az amiatti bűnhődésről. Ugyanis körülbelül 150 év előtt a kőrösladányiak — a monda szerint — a tarcsai határ egy részét magukénak tulajdonították. Emiatt természetesen törvényre került a dolog. Egy Márkus nevű öreg volt a ladányiak tanúja. Ez pedig csizmájába a talpa alá előre ladányi földet tett, s aztán a bíróság előtt megesküdött, hogy az a föld, amelven áll, kőrösladányi föld és rettenetesen elátkozta magát, hogyha igazat nem mond, testét a földbe ne vegve, hanem azon örvény nyelje el, melynek közelében áll. És midőn a koporsót a sírba eresztették, az egész nép szemeláttára a földből felvetődött, s a holttest a koporsóból kizuhanva egyenesen azon örvény felé tartott, ahol az öreg életében hamisan esküdött.

... Amint láttuk: a mai köznép, nemkülönben a testvérnépek is megszemélyesítve „Földanyá”-nak emlegetik a földet és valóságos vallásos tisztelettel illetik.

Azonban ha jobban visszamegyünk a multba és az onnan elővilágító és a földdel kapcsolatban levő vallásos szertartásokat vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy ott a föld csak eszköz volt: nem a földnek áldoztak, hanem földdel azt mutatták be a vízzei és a fűvel, a földi élet másik két legfontosabb tényezőjével együtt a nagy Istennek.

És valóban a legújabb őstörténelemkutatás megállapította, hogy őseink kezdetben igenis csak egy Istent imádtak; a Napot és Földet és a többi égitesteket csak úgy fogták fel és tartották tiszteletben, mint Isten teremtményeit.

Mégis, habár őseink teljesen tisztában voltak azzal, hogy a Nap és Föld: égitestek, mégis ezeket is költőileg, szépséges, ifjú, életerős férfi-, illetőleg nőialakkal ábrázolták. Mivel a földön valóban minden életjelenség a Napból a Földre áradó meleg és fény mellett lehetséges, annélfogva a Napot az emberiség atyjának, a Földet pedig anyjának fogták föl.

A „magyar“ névnek őseink nyelvében „ember“ és „boldog“ jelentése is volt. Amiért is a Nap megszemélyesítésének a neve őseinknél Magor, „Magyar“, vagy a „Magyarok Istene“ volt

Vizont a Földistennőt „Magyar Iloná“-nak, vagy „Tündér Iloná“-nak nevezték. A „tündér“ szónak nyelvükben „lány“ és „szűz“ értelme volt, ezért a Földistennőt tavasszal, azaz a tavaszi megnyilvánulásában, mint a Napisten aráját, Tündér Ilonának nevezték és fején gyöngyvirágkoszorúval ábrázolták. Később pedig Magyar Ilonának, vagyis násza után ő is férje nevét vette föl.

Ez az „Ilona“ név nem más, mint ősnyelvünkben az „Il-ana“ összevonása, ami ma „Élet-anya“-nak hangzik. Azonos a finnek Ilmá-jával és az ó-görögök Helená-jával is, akikben a görög félsziget turáni fajú őslakóitól származott.

Ez ősi Tündér Ilonának — aki különben még ma is él népünk mesélő ajkán — egész külön mondaköre és irodalma van; erről még egyszer bővebben is fogunk beszélni.

*

„Föld“ szavunk egyike legősibb szittya-hún szavunknak. Eből származik az ó-északi: föld, észt: pöld, finn: pelt és a mai német: feld.

Sőt a külföldi történelemtudósok által is elismert tény az, hogy a középkori földbirtokosok és jobbágyok közti viszony „latin“ neve: a „feudum“ is az európai hún-attilai uralom idejéből a hún-magyar „föld“, vagy „föd“ szóból származott; amikor ugyanis még minden európai uralkodó Attila nagyúr alattvalója volt és földjét: „feudum“-ját, csak mint hűbéres: „feudális“-ként használta!

Tehát, amikor a mai bácskai magyar földműves lényének és életének minden porcikájával ragaszkodik a földjéhez, ezt két okból teszi.

Először is — talán sokszor nem is tudatosan — ragaszkodik Isten ama teremtményéhez, amely a Nap után a leglényegesebb az élet létrejöttében és ez a föld. Valóban ez az anya, akitől letünk, aki táplál minket és aki egykor el fog takarni. Ha nincs a föld, mi sem lennénk. Ha nem teremne a föld, mi sem élhetnénk. Volt idő, amikor még minden más foglalkozás nem létezett e földön, de megvolt a föld és megvolt a földműves, aki a terményt először összeszedte, majd maga is szaporította, később nemesítette családjá számára.

De ragaszkodik a bácskai magyar földműves földjéhez olyan rajongással és szinte áhítatos tisztelettel, mint sehol senki más, azért is, mert ez az övé igazán. Több ezer év előtti ősi szittya elei ősbirtoka volt e föld, Attila nagyúr csak megerősítette e birtokában és Árpád újra visszahelyezte ebbe őt.

Érzi a magyar paraszt, hogy olyan úr ő ezen a földön, mint senki más: érzi, hogy legkeményebb kötelessége ezen a földön az: hogy életének és lényének minden porcikájával szeresse, gondozza, ápolja és megőrizze még a rákövetkező magyar évezredek számára is.

† FARKAS GEIZA

Ha művekből nem is, da halottakból már össze lehetne állítani a délvidéki magyar irodalom történetét. A nagy tervek itt nem tudtak megvalósulni. Legjobbaink munkája is töredék maradt. Vidékünk sűrű levegőjéből soha sem lehetett mély lélegzetet venni, s az író, aki nagy alkotásról álmodozott, önmagától lopta el az origént. Szegény Szenteleky az orvosok szerint tüdőbajban halt meg, de mi, akik körülötte voltunk, tudjuk, hogy a nagy erőlködésbe pusztult bele. Abba az erőlködésbe, amit a világgal, az emberekkel és az anyaggal folytatott.

S ez a világgal és emberekkel folytatott néma küzdelem, egy eszményi boldogabb élet érdekében, ez a küzdelem rontotta le Farkas Geiza egészségét is annyira, hogy most 66 éves korában örökre lehunyta fáradt szemét.

Egy rendkívül érdekes pálya befejezése után került közénk kisebbségi írónak Farkas Geiza. A Trianon előtti Magyarországnak volt legtekintélyesebb agrárpolitikusa, a Huszadik Század című folyóirat megalapítója, a Társadalomtudományi Társaságnak egyik vezetőembere, aki a Károlyi-kormány alatt katedrát kapott az egyetemen. Az agrárkérdésnek, a földmunkások bérvizonyainak, a társadalmi lélektannak alig volt nála jobb ismerője. De tőle mindig távol állott a napi politika és egészen idegen volt előtte a forradalmi megoldás gondolata, amely pedig abban az időben az egyetlen elképzelhető és üdvözítő gondolatként élt. Bizonyosra vesszük, hogy ő akkori társai között is éppoly szerényen és visszahúzódva képviselte az elméleti embert, mint ahogyan közöttünk is inkább tudós volt és tanító, mint író.

Ha az irodalom vagy esztétika határain túleső bármily kérdésről volt szó, arra Farkas Geizának kellett megfelelni. Szenteleky gyakran mondotta, hogy nélküle bizonyosan másként látna volna élethivatását és szerepét, nélküle talán az egész délvidéki magyar irodalom más irányt vett volna. Hosszú ideig az ő kezében volt kritikánk legmegbízhatóbb mércéje. S ezt a mércét ő a viszonyokhoz képest alkalmazta azzal a türelemmel, szeretettel és tudással, amelyet mi talán meg sem érdemeltünk. Műveltségével, tudásával magasan fölöttünk élt, de ezt nem éreztette velünk soha. Szinte szégyelem magamat, ha visszaemlékszem, mennyire igyekezett palástolni előttünk azt, amiben különb volt nálunk.

Ha Becskereken volt írói összejövetel, ha Szabadkán rendeztünk irodalmi estet, ha Pesten a Zeneakadémia pódiumán jelentünk meg nagyritkán, cipőnkön a rabságba esett szülőföldünk porával, ő mindenütt ott volt. Nem szerepelt. Mi foglaltuk el az őt

megillető helyet a fiatalok természetes erőszakosságával. Ő valahol hátul, vagy a közönség soraiban ült kopott zsakettjében és olykor-olykor megtörölte párafátylas szemüvegét.

Most, hogy mindez eszembe jut, sirni tudnék. Mennyire elhanyagoltuk őt mi is, milyen szemtelenül álltunk eléje, pedig tudtuk mit ér. De ő bizonyára nem haragudott ránk mégsem, nagyapai szeretettel beszélgetett velünk és csaknem bocsánatképpen fejtegetett előttünk elvont tudományos kérdéseket.

Professzora volt a délvidéki íróknak; hiányos műveltségünket nála pótolhattuk. Vele kapcsolatban írta Draskóczy Ede tíz évvel ezelőtt:

„Nagyon sokszor kellett önmagunkkal szemben felismerni a kiméletlen igazságot, hogy szegények vagyunk, nincsenek erdőink és sudaras fánk is csak néhány. Nincsenek hivatott kultúrpolitikusaink és szegényesen kevés az emberünk, akiben a fajtánk lelke alkotásba kívánczik. Ráneveltek hiányában minden épkezléb embernek ásót-kapát kellett markolnia itt nálunk, hogy dolgozzék és műveljen és a dologban önmagát művelje a további munkára.“

„Farkas Geizának itt ezen a helyen küldetése van tudományos felkészültségével, mélyen ekézett és széles mezejű kultúrájával, sokoldalúságának mindenütt segítségre érett hajlamában“

„Farkas Geiza a mi kultúránk nélkülözhetetlenje, mestere, nem egyszer ezermestere. De ebben a küldetésben soha sem lávázó tűzhányó, robusztus őserő, hanem az át- meg átkulturáltság, a gondosan és rendszeresen megműveltség áldott termőtalaja.“

„Ezzel megjelöltük azt a szemlélési módot, amely őt a mi életünkben a kellő helyre állítja: az elismerés és megbecsülés díszhelyére.“

Így írtunk róla életében. Hogyan írjunk a halála után? Tudása kincseit szétszórta közöttünk, ahelyett, hogy hatalmas munkába ölte volna, szeretetét ráköltötte azokra az apró nebulókra, akiket bánáti birtokán gyűjtött össze, hogy egy boldogabb jövő kis társadalmát nevelje belőlük, mint ahogyan írói tehetségét is egy utópista regénybe fektette, amivel ugyancsak az eszményibb élet vágyát akarta felkelteni az emberekben. S törekvéseinek mégis milyen siralmas eredménye volt! Munkája töredék maradt és légszomjas halála szinte méltó hozzá, aki e mostoha világban a békét hirdette, a szeretetet és a felebaráti megértést. Az eszményibb világot hiába álmodta meg itt a földön, talán a másvilágon megtalálja majd.

Irodalmunk nagyapját siratjuk benne és nem felejtjük el soha.

HERCEG JÁNOS

Szlovákiai magyar irodalmi füzetek*)

Harmadik éve adja ki a pozsonyi Toldy Kör ezeket az egy és másfél-íves füzeteket, csöpp tanulmányokat, elbeszéléseket, néha költeményeket is. Az első sorozat hívta fel, annak idején, a figyelmet az új szlovákiai magyar mondanivalóra. Azóta, úgy tűnik fel, mintha e kisméretű forma túlélte volna elhivatását. A kis tanulmányok elférnek a Toldy Kör évkönyvében is, melynek ép az a szilárd, pontos célja, hogy a szlovákiai magyarság szellemi lélekzését évenként le rögzítse. Talán e kis füzetek helyett ma már méltóbb volna egy-egy nagyobb tanulmány, könyvnyi mű kiadása. Egy-két ilyen könyv évenként több volna, mint tíz aprócska füzet. Elforgácsolódnak a miniatűrökben. A forma is nevelően hat. Ahol nincs kristályosító és bíráló irodalmi folyóirat, ott pláne a hitelesített kánon erejével bír. Itt az ideje nagyon, hogy a nagyobb forma igényesebb és lényegesebb erőfeszítésekre ösztökélje a szlovákiai magyar írástudót.

Esterházy János Magyar hétköznapi című füzete a szlovákiai magyarság vezető politikusának beszédeiből és cikkeiből összeválogatott szemelvényeket tartalmaz. Az idézetek túlkurták ahhoz, hogy Esterházy János politikai és emberi arcképét összeállítsák az olvasónak. Kevesebb; több lett volna. Egy-két nagyobb megnyilatkozás nyilván közelebb hozta volna Esterházy érdekes egyéniségét, mint ez a sok aprócska mondat. De még ezekből is látható Esterházy biztos egyensúlya, a magyar történeti értékrendhez való hűsége, kereszténysége és zavartalan európaisága. A mai magyar politikuskok között is Esterházy János számottevő egyéniség, akit hasonlíthatatlan helyzet értelt azzá. Ami megnyilatkozásaiban sajátosan szlovákiai, az a meleg családiasság, mely mind a magyar, mind a szlovák problémát e föld hagyományainak és természetének nyugodt törvényei szerint értékeli.

A füzetek közül tartalma szerint a legjelentősebb **Aixinger László** 24 oldalas tanulmánya Széchenyi István pozsonyi vonatkozásairól. A tárgy abból az anyagból való, melyet éppen szlovákiai szakértőknek kellene feldolgozniuk. Minden más téma jelentéktelen és másodrendű az ilyen tárgykör mellett. A szlovákiai vonatkozású magyar tárgykört senki sem dolgozhatja fel úgy, mint mi, akik nemcsak az anyaghoz és a tájhoz kötve élünk, de tapasztalatok és látószög dolgában is felülmúljuk a nem idevaló kutatót. Aixinger László, a régi Pozsony hűségese fia és pontos ismerője, ismét figyelmezteti a fiatalabb kutatókat, hogy a helyi és tájtörténet feladatai a legfontosabbak. Kis műve az első vázlat Széchenyi pozsonyi napjairól. Pozitívista szemlélettel összeszöött kép, melynek becse a mögötte felhasadt távlatokban keresendő. A reformkori Pozsonyról nincs mindmáig összefoglaló történeti képtőket, holott ez a korszak a koronázó város legnevezetesebb idejét jelenti. Aixinger László az 1809-es Pozsony képével kezdi mondanivalóját; akkor jelent meg először a város falai között Széchenyi. Azután a rendelkezésére álló anyag bizonyossága szerint bemutatja Széchenyi minden pozsonyi időzésének eseményét. A városkép leíró részei után elmondja,

* Szerkeszti: Esterházy János és Aixinger László. Kiadja a Toldy Kör, Pozsony.

milyen ebben a korban a pozsonyi élet s milyen változtatással helyezkedett el benne a legnagyobb magyar. Idézi Széchenyi naplójának Pozsonyra vonatkozó mondatait, számbaveszi Széchenyi lépéseit mind, lakását, szórakozó helyeit, közéleti szereplésének színtereit pontosan jelzi. Ugyancsak itt tudjuk meg, hogy Széchenyi emléket először a pozsonyi diákok örökítették meg, tragikus halála után, 1860-ban, nyilván elsőnek az egész országban. És közli az író Széchenyi Pozsonyban megjelent öt művének bibliográfiáját is. Aixinger műve úttörő jellegű felhívás.

Fölöttébb érdemes kezdeményezésről győződhetünk meg a sorozat dupla-füzetében. Itt Mayer Imre közli Szlovákia neves magyar szülötteinek nevét s néhány lexikális sorban a legfontosabb adatokat is róluk. Mi sem fontosabb ennél. Hisz Szlovákia a magyar szellemiség egyik legdúsabb termőföldje volt századokon keresztül. Nemcsak a születés jogán, hanem az idevaló működés és hatás érdemén tartjuk számon mindazokat a magyarokat, akik e föld egyes pontjait és tájait átszellemítették. Mayer Imre csupán azokkal óhajt foglalkozni e csöpp lexikonban, akik Szlovákia mai területén születtek. 110 magyar író, művész, tudós, közéleti tényező nevét jegyzi így fel, nyilván a helyesen felfogott honismereti nevelés szempontjából. Munkája vitathatatlanul értékes. Ép azért néhány bíráló megjegyzést kell fűznünk hozzá. A kis cikkekben elengedhetetlenül fontos volna a szlovákiai vonatkozás kidomborítása, különösen közismert nevekkal kapcsolatban. Ezt nem találjuk itt. Így többek között a születés helyének pontos meghatározását hiányoljuk egyes címszóknál. A szerző talán régebbi kiadású forrásműveket használt s ez néhány esetben tévútra vezette. Így például szlovákiai születésűnek állapítja meg Mányoki Adámot, akit szerinte Sokol-Szokolyán születet. Mányoki Adám, a festőművész tényleg Szokolyán született, de ez a Szokolya nem Szlovákiában, hanem a magyarországi Hont-megyében van, ahol mint ismeretes 1932-ben Kisfaludi-Stróbl Zsigmond emléktáblájával jelölték meg szülőházát. (Azonkívül Mányoki ismert Rákóczi-képe nem Drezdában van, hanem a Szépművészeti Múzeumban.) Természetesen, mint a bevezetőben maguk a szerkesztők is írják, ez az összeállítás nem teljes. Azt hiszem, feljegyzéseim alapján, kétszázon is felül van azoknak a száma, akik itt születtek, Szlovákiában, s a magyar szellem térképén megörökítették magukat. Kár, hogy e kis, hasznos első összeállításból is kimaradt többek közt néhány nevezetes név. E hiányok ellenére is Mayer Imre törekvését úttörő jellegűnek kell elismernünk.

A többi füzetből kiválik még a **Stelczer** Lajosé. Magyarok Szibériában a címe. A szerző az első világháborúban szerzett hadifogolyélményei alapján írt csöpp emlékiratot, melynek józan, bölcs hangja és magatartása inkább pedagógiai, mint irodalmi jellegű. Stelczer sokszor háttérbe szorítja az érzéketlenet, a személyeset s általános vonásokkal elégszik meg. Holott ép az a néhány élménybeli vázlat-vonás, amit mégis feltüntet, mutatja, hogy a fogság naplója az élmény irodalmi megjelenítésével ebben a kategóriában, az irodalomban, maradhatott volna. Így viszont kisebbségi elhivatása van, mint e sorozat minden darabjának: neveljenek, oktassanak a leírások, az analógiák erejével.

A hatodik füzet ezt a címet viseli: „A legnagyobb magyar egy

magyar kisebbség szemléletében." S három előadást tartalmaz Széchenyi-ről, melyek a kiadó Toldy Kör Széchenyi-ünnepségén hangzottak el 1941-ben. Az elsőben **Aixinger** László a mai népi gondolatot állítja meg Széchenyi tanításában, mint a nemzeti egység és összefogás erejét. A másik előadásban **Mayer** Imre Széchenyi nemzeti önévelését elemzi s állítja mintaként elénk. A harmadikban **Duka** Zólyomi Norbert Széchenyi eszméit időszerűnek tartja napjaink új Európájával kapcsolatban.

Ifjú szívekben a címe **Környei** Elek füzetének. A szerző hat kis ujságcikke sorakozik itt, azzal a lelkes, rajongó hévvel tele, mely az élénktollú közíró jellemzi. Ott a leghatásosabb Környei szava, ahol a legegyszerűbb, legőszintébb. Ez egyébként minden írói gyakorlat legrégibb receptuma. Ezenkívül **L. Kiss** Ibolya egyfelvonásos parasztkomédiáját, **Ásguthy** Erzsébet hangjátékának egy részletét, **Páll** Miklós három novelláját és **Thüröczy** Tibor egy elbeszélését találjuk meg a többi füzetben.

Szaltnai Rezső

**KORODA MIKLÓS:
MEGVILÁGOSODOTT MÁR**

Regény, Budapest, 1942.

Az irodalmat figyelők nyugodt lelkiismerettel jelenthetik ki, hogy a történelmi regények divatja elmúlt és történelmi regényt ma már legfeljebb a megkapó témától hajtott kónyszer, vagy az ilyesfajta rutin irat. És mégis: ez, a talán tetszetős megállapítás Koroda Miklósról nem vonatkoztatható. Pedig a **Megvilágosodott már** annyiban történelmi regény, hogy témája az elmúlt idők alakjainak történelmileg hű-hűtlen újraköltése, történelmi milieu közt. Csakhogy egy mű műfaji elskatulását feketesség lenne ilyen sekélyes jelek után elvégezni és különösen az a **Megvilágosodott már** esetében. Hiszen ebből a regényből éppen az hiányzik, ami a történelmi regényekben a legjellegzetesebb és az átlagolvasó számára a legvonzóbb volt; a tróntermekkel, a felséges ágyasházakkal és a történelmi figurákká nőtt szerefőkkel komázó felelőtlen képzelet.

Koroda fantáziájának nincs szüksége a történelem hitelt biz-

tosító márkájára. Nincs benne semmi romantikus, semmi valóságot túllicítáló hajlam. Nála a történelmi téma nem viharfelhő garabonciás képzelete számára, — mint általában, — hanem anyag, amelyen szemléletét példázattá gyúrhatja. Voltaire, Rousseau, a Forradalom, Bacsányi és a sántán utánuk biccegő magyar felvilágosodás reformok utáni nosztalgiájával átnyúl korunkba, a **Megvilágosodott már** pedig a történelmi regények közül az irányregények közé. Az örök, de épen ezért mindig időszerű problémák azonban a **Megvilágosodott már**-ban elszintelenednek. Koroda oldalakon át beszél a forradalomról és se ujat, se sajátosságát nem mond. De nemcsak a forradalom színtelenedik el a regényben: színtelenek a figurák is és olvasás közben gyakran érezhetjük, hogy történelmi adatok utólagos feldolgozásáról van szó.

Sem az eseményeknek, sem a figuráknak nincs dinamikájuk. Az egyes fejezeteket sokszor csak az Idő és a szereplők ismeretlege köti össze. A kiöntött, de már újabb csapadékot, újabb víztömeget nem kapó Tisza hőmpölyög

néhol ilyen lassan, határozatlanul, mint ennek a regénynek a története. És ilyen szeszélyesen is. Mert ahol Koroda megtalálja a közvetlen kapcsolatot a regény jelenetével, ott pergő és színes lesz az írása. Előttünk játszódik le a Martinovics-féle összeesküvés egyik jelenete. A feltételezhető lázból és suttogásból azonban mi semmit se tudunk megérezni. Ellenkezőleg: hihetetlenek találjuk, hogy ezzel a Koroda-féle, zavaros Martinovicsal valaki is szóba állt a magyar jakobinusok közül.

Bacsányi figurája is ebben a lassúságban és határozatlanságban vész el. A regény elején még néhány igazán jól megírt részt olvashatunk róla, egy-két fejezetet át mozog és él alakja, később már csak egy-egy jelenetre elevedik meg és az olvasó kénytelen beérni az emlékezése, látás helyett.

A főhős sorsában vizsgált író és tehetség probléma a regény legértékesebbje: Bacsányi a parasztságból jött, józan és egészséges. Az írás nála inkább igény, mint kényszer. De mert éppen egészséges, — erős, egész férfi és ember — az élet nem tudja az irodalmi alkotásokhoz szükséges belső feszültséget kicsiholni belőle és reális gesztusokban forgácsolódik el. (Az azonban kissé már izléstelennek tetszik, hogy Bacsányit Koroda a regény végefelé Don-Juanná torzítja. Szükség sincs rá. Ha Korodának az a véleménye, hogy a teremtő-kultur állapotnak egybe kell esni a biológiai patogén állapottal, — legyen. Ebből azonban még nem következik az, hogy az egészség feltétlenül elárult asszonyi szivekben toporzékol.) De ha az előbb azt panaszoltuk fel Korodának, hogy a forradalomról túlsokat beszélt, itt

azt, hogy szüksézává és kiteszi magát annak a gyanúnak is, hogy méltatlanul magyarázzuk bele a hiányokba ezeket a gondolatokat.

E hibák nagyrésze abból a törekvésből eredhet, hogy Koroda még részletekben is igyekezett a történelmi adatokhoz ragaszkodni és feldolgozta azt is, amire a regénynek semmi szüksége nem lett volna. Pedig Koroda kétségkívül tehetséges írónak és tehetséges elbeszélőnek ígérkezik. Stílusa majdnem teljesen kiforrott, — csak néhol éreztünk egy kis márais ízt — felkészültsége meglepően és megnyugtatóan nagy. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy végre találtunk egy fiatal író, akinek képességeit nem diszkreditálja az, hogy elkövetkező munkájában ezeknek a hibáknak javarészt elhagyja. Vannak fiatalok, akiknek a jót kell megtanulni: Korodának elég lesz elhagyni a rosszat, hogy jó író lehessen.

Szőnyi Kálmán

SZABÓ ISTVÁN:

A MAGYARSÁG ÉLETRAJZA

Budapest é. n. A Magyar Történelmi Társulat kiadása (Franklin).

Szabó István nagyfontosságú munkájában a magyar népiség-és településtörténet kutatásainak eddigi eredményeit foglalja össze és a magyar népiségnek a mai hazájában töltött több mint ezeréves életét tárja elénk. A tárgyalás fonalát a honfoglalás koránál veszi fel. Vizsgálja a honfoglaló magyarság faji és népi összetételét; kimutatja, hogy a honfoglaló magyarság arányszáma mellett az itt talált néptörödékek jelentéktelennek mondhatók, ezért szívódtak fel nyomtalanul és olyan gyorsan a magyarságba. Megrajzolja a magyar népiség kiterjedésének hatá-

rait, a magyar népiségnek a középkorban való folytonos erősödését, növekedését, a néphatár terjedését; számbaveszi az ország területén belül megjelenő idegen népelemeket és ezek beköltözésének, betelepülésének körülményeit is. Bemutatja, hogy a török háborúk korában milyen hatalmas pusztulás ment végbe a magyar népiség soraiban, és hogy a török harcokban lakatlanná vált területek hogyan népesednek be magyar és idegen népelemekkel. Ábrázolja a magyarság és a különböző nemzetiségek életét, történetét, egymáshoz való viszonyát napjainkig.

Könyvének legnagyobb értéke, hogy a konkrét adatok, számok, változások mellett, e változások okait, a mögöttük lévő mozgató erőt is bemutatja. A különböző korok jelenségeinek megértésében és megítélésében az illető korok gazdasági, társadalmi, politikai viszonyaiból, a kor uralkodó eszméinek vizsgálatából indul ki. Ezáltal életszerűvé teszi, megjeleníti a magyar és az idegen népelemek változatos történetét. A könyv végén közölt bő bibliográfia — amelyről a szerző ugyan azt mondja, hogy nem azt a célt szolgálja, „hogy az érintett kérdések minden irodalmi segédeszközét közreadja” — a bővebb tájékozódás lehetőségeit mégis megmutatja. Könyve a magyar népiség- és településtörténet értékes kézikönyve. A hatalmas anyagot nagyszerűen fogja össze aránylag kis terjedelmű könyvben, amelyet egyformán nagy haszonnal forgathat a szakember és mindenki, aki a magyar népiség történeti sorsa iránt érdeklődik.

Az izzó hazaszeretet mellett a teljes tárgyilagosság jellemzi az író; ezt igéri a könyv előszavában és végig be is tartja. Ezáltal

a történeti igazságokat pártatlanul tárja elénk és megállapításai-
ból nagyon sok értékes tanulságot vonhatunk le, hisz könyve éppen a vajúdo mai idők egyik legfontosabb problémájával foglalkozik.

Banó István

FÁY ALADÁR:

A MAGYARSÁG DISZÍTŐ ÖSZTÖNE

Budapest é. n. Turul kiadás.

Nagy érdeklődéssel vettük kezünkbe ezt a könyvet, gyönyörűséggel, élvezettel olvastuk és boldog, kielégítő megnyugvással tettük le, de azzal az érzéssel, hogy még sokszor fogjuk a kezünkbe venni.

A mai magyar tudományos és szépirodalom egyik legégetőbb problémája önmagunk, magyarságunk megismerése. Tudósok szervezkednek a magyarság egyéniségének kikutatására, nagy írók mélyülnek el önmaguk, a mai események, a történeti mult szemléletébe, hogy a magyarság arculatának egy-egy újabb vonását derítsék ki. Ez egyrészt a tudatosodás, az önismeret boldogságával jutalmaz meg, másrészt a komoly építő munkának szolgálhat alapjául.

Fáy Aladár munkája is ebbe a vonalba tartozik. A népi díszítőművészet alkotásaiból akarja ki-elemezni a magyarság díszítő igényét, izlését, „díszítő ösztönét”, amely nem más, mint a magyar lelkiségnek a népi díszítő művészetben való megnyilvánulása. Ezt a nagy feladatot a kevéssel sokatmondás nagyvonalúan egyszerű módján tudja megoldani. Vizsgálataiban a díszítőművészet általános törvényszerűségeiből, a díszítő hatások lélektanából, a díszítés lehetőségeiből indul ki, és csak azután keresi, hogy a ma-

gyar nép ezeket a lehetőségeket hogyan használja ki, merre fejleszt. Azáltal hogy a magyarság díszítő ösztönét meghatározza, megkülönböztetően el is választja más népek díszítőművészetében jelentkező sajátosságoktól. Ez az elkülönítés sohasem merev, hiszen ugyanazon díszítő lehetőségek más-más ízlés által alakított megnyilvánulásáról van szó.

A könyv szerkezetét a díszítés módjainak az általános díszítőművészet szempontjából nézett egymásba illő elemei adják. A könyv első fejezete az „elvont képzelet” mértani díszeteinek a világszerte mindig és mindenütt felfalálható elemeivel foglalkozik. Ezeknek al. kalmazásában azt látja a magyarságra jellemzőnek, hogy a szerkezetet itt sem a mértani formák zártága és szabályossága, hanem díszeket szabadjára helyezgető kedv adja. A bővebb anyagú fejezetek eredményeit nem lehet ilyen röviden, pár szóval jellemezni. „A természetből merítő képzelet”, „A díszítőerő”, „A színek díszítő ereje” c. fejezetek differenciált vizsgálatai sok részletmegállapításhoz juttatják el a szerzőt és vele együtt az olvasót is. Ezeknek bővebb tárgyalására nincs elég terünk. Pedig olyan nagy öröm elgondolkozni a magyar képzelőerőnek a természet átformálásában jelentkező sajátos megnyilvánulásairól, a díszítőerő kihasználásának magyar formáiról, az erőteljes „ragyogtató szegély” magyar specialitásáról stb. De ezeknek fel. említése nem adhatna olyan meggyőző élményt, mint Fáy könyve, ahol nem is annyira a szerző beszél, hanem az ábrák, a képek. A könyv képeit — kivéve az egészen elméleti jellegűeket — a magyar és az idegen népek népművészetének megbízható publikációiból

veszi a szerző, és a szöveg nem is egyéb, mint e képek magyarázata, értelmezése.

A kötet utolsó „Magyar díszítő tájszólások” c. fejezete a különböző magyar tájak népi díszítőművészetének partikuláris jellegzetességeit akarja megfogni, a beszéd nyelvjárásaihoz hasonlóan a díszítés tájszólásait akarja jellemezni.

Fáy Aladár a kérdést korántsem tartja lezártnak, bár bizonyos mértékben a magyar díszítő ösztönnek egypár lényeges jellemvonását meg tudta állapítani: Erőteljes, gyakran szinte álomszerű képzelet, szabad költői csapongás jellemzi a magyar díszítő ösztönt, amit kemény, férfias mértéktartás, a határozott különbségek ritmusának szeretete tart féken. Ezt kell keresnünk és élveznünk a magyar nép díszítő művészetének alkotásaiban, ebből próbáljon tanulni iparművészetünk. Magyar önmagunkat ismerjük meg benne, és fejezzük ki általa. Lehet, hogy majd a meginduló részletkutatók Fáy Aladár egypár megállapítását módosítják, de reméljük, sok tekintetben bővíteni is fogják.

Banó István

ERDEI FERENC:

A MAGYAR PARASZTTÁRSADALOM.

Budapest, é. n. Az egyetemi Magyarországtudományi Intézet és a Franklin Társulat közös kiadása.

Erdei Ferenc e könyvében a mai magyar parasztság társadalmi helyzetének összefoglaló képét akarja megrajzolni. Az első fejezetben a parasztság fogalmát határozza meg és azokat a társadalmi, gazdasági és történeti tényezőket ismerteti, amelyek parasztságot hoznak létre. Könyvének

tetemesen nagyobb részében a mai magyar parasztság helyzetével foglalkozik. Ő is, mint mindenki, aki a nép mai helyzetét veszi szemügyre, arra a megállapításra jut, hogy népünk hagyományos paraszti életrendje — helyenként eltérő ütemben — de mindenütt határozottan bomlóban van. Bemutatja az átalakulás különböző fázisaiban lévő paraszti csoportokat, közösségeket. Rámutat a bomlásnak, változásnak és az új felé törekvésnek társadalmi és gazdasági okaira. Feldolgozásmódjának kétségtelen érdeme az, hogy nem pusztán politikai szempontból vizsgálja a paraszti életformák változását, bár megállapításaival az alkotó politikának is számot kell vetnie. Azonban e könyvében is fellelhető régi hibája az, hogy a parasztság kitermelt értékeit nem becüli sokra és a jövő építésében kevés szerepet szán nekik.

E könyv Erdei Ferenc fejlődésében megállapodottságot és összegezést, bizonyos fokig ismétlést is jelent. Aki ismeri eddigi munkásságát, annak e könyve tárgyilag kevés ismeretlent mond, legfeljebb az anyag elrendezésében hoz újat. Aki azonban a magyarság szociológiájával még keveset foglalkozott, nagy haszonnal olvashatja könyvét. A magyar társadalom legnagyobbszámú rétegének helyzetéről kap átfogó képet. Az író kitűnő stílusa pedig az ismeretközlés mellett szórakoztatással is szolgál.

Banó István

1. VÁMBÉRI GUSZTÁV:
HAZATÉRŐK,
Rákospalota 1942.

Nem szereti a rimet s csak füllel észlelhető rímpárokat használ. Mintha félne a csattanótól, a sora befejezésétől. Egy gondolatot megkap s vele rohan ki a költe-

ménye végén. De addig küzd a saját formáival. Érti a yers zenei keverését, versei mégsem tökéletes szabadversek. Térbeni megfigyelései vannak, a nyugalommal szemben mégis érzéketlen. Értékesebb témáit is cisietli. (+7°). Okos és szerető szava van az éjjeli munkásokhoz, a délben szunyókáló paraszthoz s tudja, hogy a főváros, ez a „nagyúri ostoba“, néha tréfába foja poeta fiát is.

Impressziói frissek s alig van ideje a mélybemerülésre:

s a költő az olajos gépek között
„Igy múlik az emberöltő
írja versét, temetve
tűnő estét.“

A gépek foglalkoztatják s versei is dűbörgések. Elődeit Kassákéknál kell keresnünk. Indulással szép megoldásokat ígér. Nem közömbös, hogy legszebb verseit az Istenről írta. (Alvók, Ut.)

2. HEGEDŰS BITE DÁNIEL:
MINT A LEVÉL A SZÉLBEN,
Officina 1942.

A cselekvés és életrealitás embere, a munkáé és a szabadságé, aki a multra nem lehet büszke, de hisz a kínjaiból születő holnap emberében. (Mese a romok közül. (Fekete hegyek között számkivetve a szabadságról és honi testvéreiről csodálatosan bátrán álmodik. A dairól és a dal sorsáról is megvan a maga különvéleménye. Képei sokszor zavarók s Ablaknál c. verse bizonyítja, hogy hajlamos a túlzufoltságra. Költészete tág területen mozog, újat még sem tud nyújtani. Leíró versei a legjobbak. (Este lett, Öreganyám). A kötet utolsó verse az egyetlen szép líra:

„Minden ős kőtábla összetör ma,
porba hull unt szabály.
Szépnek halálán zokog a lélek
és vigaszt nem talál.“

Szily Ernő

KALANGYA

**A DÉLVIDÉKI MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉSI SZÖVETSEG IRODALMI ÉS
KULTURÁLIS SZEMLEJE**

Szerkeszti: HERCEG JÁNOS

Szerkesztőség: Zombor.

A szerkesztésért és kiadásért felel: Blazsek Ferenc, Ujvidék

**„Uránia“ nyomdai műintézet és kiadóvállalat (tul. Kelemen János), felelős
nyomdavezető Frank József, Ujvidék, II. Rákóczi Ferenc út 50**